

Jomppanen-Halonen Saara-Maria, Suikkanen Mikko

Käsityöläisoptikko 2010-luvulla

Keskusteluja helsinkiläisten optisen alan pienyrittäjien kanssa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Optometrismi (AMK)

Optometria

Opinnäytetyö

30.3.2014

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Saara-Maria Jomppanen-Halonen, Mikko Suikkanen Käsityöläisoptikko 2010-luvulla. Keskusteluja helsinkiläisten optisen alan pienyrittäjien kanssa. 45 sivua 28.03.2014
Tutkinto	Optometrismi (AMK)
Koulutusohjelma	Optometrian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Optometria
Ohjaaja(t)	Yliopettaja Kaarina Pirilä Lehtori Juha Havukumpu
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää käsityöläisyyden arvoa optisella alalla tänä päivänä. Optinen ala on murrosten keskellä, koulutuksessa ollaan siirtymässä lääketieteelliseen suuntaan ja hintakilpailu on syönyt silmälasikaupan katteita.</p> <p>Tutkimuksemme oli kvalitatiivinen eli laadullinen ja tutkimus toteutettiin asiantuntijahaastatteluin. Haastattelimme viittä Helsingin alueella toimivaa optikkoyrittäjää, joiden optikkoliikkeiden yhteydessä on oma reunahionoma ja joissa tarjotaan silmälasien korjauspalveluita. Aineistoa analysoitiin teemoittelun avulla. Tutkimuskirjallisuus koostui pääosin liiketaloudellisesta teoriakirjallisuudesta sekä käsityöläisyyttä ja yrittäjyyttä käsittelevästä akateemisesta kirjallisuudesta. Tutkimuskirjallisuus kulkee työssämme rinnan haastattelumateriaalin ja sen tulkinnan kanssa.</p> <p>Haastattelemiemme yrittäjien näkemysten mukaan silmälasien valmistus- ja korjauspalvelut mahdollistavat asiakkaiden mahdollisimman laadukkaana palvelemisen. Lisäksi se tekee yrittäjien työn sisällöstä mielekkäämmän. Pohdimme myös uudenlaisen käsityöläisyrittäjyyden mahdollisuutta optisella alalla. Tämän lisäksi käsittelemme optometristikoulutuksen sisältöä ja sen muutoksia käsityöläisyyden kannalta. Keskeinen huomiomme oli se, kuinka monin eri tavoin käsityöläisyys voidaan optisella alalla tänä päivänä ymmärtää. Se voi olla käytännön käsityöläisosaamista, mutta myös laajemmin tapa tehdä töitä tai asenne työntekoon.</p>	
Avainsanat	optometria, käsityöläisyys, reunahionoma, silmälasien korjaus, yksilöllisyys, optikkoliikkeen palvelun laatu, yrittäjyys

Author(s) Title	Saara-Maria Jomppanen-Halonen, Mikko Suikkanen Artisan Opticians/Optometrists in the 2010s: Discussions with Small Optical Entrepreneurs from Helsinki
Number of Pages Date	45 pages 28 March 2014
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Optometry
Specialisation option	Optometry
Instructor(s)	Kaarina Piriälä, Principal Lecturer Juha Havukumpu, Senior Lecturer
<p>The aim of this study was to investigate the value of craftsmanship/artisanship in today's optical industry. The Finnish optical field is undergoing major changes that affect the role of craftsmanship/artisanship. These include changes to the content of the education of optometrists, which is becoming more and more medically focused. At the same time price competition between major players in the market has affected the profitability of many optical shops.</p> <p>We studied the subject with qualitative research techniques. We interviewed five entrepreneurs from Helsinki for our study. The entrepreneurs ran their own optical shops in which they still edged spectacle lenses and offered spectacle repair services for customers. The material was analyzed by thematic grouping. Our research literature consisted mainly of business theory and academic literature on craftsmanship/artisanship and entrepreneurship. We process the study material and research literature side by side within the main chapters.</p> <p>The entrepreneurs saw the making and repairing of eyeglasses as a way to offer the best possible service for the customer. It also made their work more meaningful for them. We also reflected on the possibility of a new kind of craftsman entrepreneurship in the Finnish optical field. In addition we discussed the content of optometrist education and how the late changes affect the craftsmanship of the profession. The main theme was how the meaning of craftsmanship in today's optical field can vary from practical craftsman skills to a broad understanding of craftsmanship as an attitude towards work.</p>	
Keywords	optometry, craftsmanship, artisanship, lens edging, spectacle frame repairing, individuality, entrepreneurship

Sisällys

1	Johdanto: Optinen ala ja käsityöläisyys	1
1.1	Optikon ammatti perinteisenä käsityöläisammattina	2
1.2	Optisen alan viimeaikaiset muutokset ja käsityöläisyys	3
2	Tutkimusmenetelmät	5
2.1	Laadullinen tutkimus ja grounded theory	5
2.2	Löyhästi strukturoitu teemahaastattelu	6
2.3	Asiantuntijahaastattelun luonne ja kohdejoukon valinta	7
3	Silmälasien hionta ja korjaus optisena peruspalveluna	9
3.1	Toimivien silmälasien yhtälö ja optikko sen ratkaisijana	9
3.2	Hionta- ja korjauspalveluiden merkitys kuluttajalle	10
3.3	Oma paja kilpailuetuna	11
3.4	Käsillä tekeminen ja optikon työnkuvan mielekkyys	13
4	Uusi artesaanitalous ja helsinkiläinen käsityöläisoptikko	15
4.1	Artesaanitalous ja fordistinen talous	15
4.1.1	Artesaanityö	15
4.1.2	Artesaanituote	17
4.1.3	Artesaanitalous suomalaisessa silmälasikaupassa	17
4.2	Artesaanitalous haastateltavien näkökulmasta	17
4.3	Yksilöllisyys ja ekologisuus kuluttajien valintakriteerinä	18
4.4	Pienen liikkeen edut yrittäjälle	19
5	Optometristejä ja optikoita	20
5.1	Yhteistyö silmälääkärien kanssa	20
5.2	Koulutuksen jakaminen	21
5.3	Optikko, työpajaopinnot ja "näppituntuma"	24
6	Käsityöläisyys ammattitaitona ja -asenteena	25
6.1	Käsityöläisyys ajattelu/työskentelytapana	25
6.2	Suhde koneisiin	26
6.3	Optikon työn laadun mittareita	28
6.4	Näöntarkastus käsityönä	28
6.5	Optikon työn arvostus	29

7	Yhteenveto: teoria käsityöläisyydestä optisella alalla 2010-luvulla	30
7.1	Käsityöläisoptikon ihanne	30
7.2	Käsityöläisyys ja palkkatyö	31
7.3	Kädenjälkiä	32
7.4	Optikon perinteiset käden taidot	33
8	Pohdintaa	35
8.1	Suuruus vs. pienuus optikkoliikkeen strategiana	35
8.2	Optisen alan ekologisuudesta	36
8.3	Optikkoliike käsityöyrityksenä, silmälasit käsityötuotteena	36
8.4	Käsityöläisyyden ja teknologian liitto?	37
8.5	Optikon ammattitaidon ydin	38
8.6	Mihin suuntaan koulutuksessa?	39
8.7	Jatkotutkimusaiheita	40

1 Johdanto: Optinen ala ja käsityöläisyys

Optinen ala on Suomessa suurten muutosten keskellä. Volyymikaupan yleistyessä optisen alan katteet ovat laskeneet merkittävästi, mikä on tuonut suuria haasteita monille alan toimijoille ja kilpailu asiakkaista ja markkinaosuuksista on pakottanut alan yritykset miettimään tarkkaan kilpailustrategioitaan ja kustannusrakenteitaan. Suomen optisen toimialan (SOT) viimeisimmässä strategialinjauksessa ketjuuntuminen ja yhteisostojen merkitys nähdään nykyisessä markkinatilanteessa keskeiseksi. (SOT 2012: 10; 14-15.) Optometrian koulutuksessakin eletään murroksessa. Koulutuksen painopiste on siirtynyt voimakkaammin lääketieteelliseen suuntaan ja optikoita on alettu kouluttaa diagnostisten lääkeaineiden käyttöön Suomessakin (ks. luku 1.2).

Opinnäytetyömme käsittelee näitä muutoksia optisen alan ja optikon/optometristin työn käsityöläisyyden kannalta. Päätimme tarkastella käsityöläisyyttä erityisesti sellaisten itsenäisten optikkoliikkeiden näkökulmasta, jotka yhä hiovat linssejä ja tarjoavat korjauspalveluita myymälän yhteydessä. Peilaamme työssämme monin paikoin näiden ”käsityöläisliikkeiden” lähtökohtia vaihtoehtoisiiin toimintatapoihin ja pohdimme erilaisten strategioiden hyviä ja huonoja puolia niin optisen alan yrittäjän, työntekijän kuin kuluttajankin kannalta. Käsittelemme muun muassa kysymystä siitä, miksi linssien hionnasta ja kehysten korjaamisesta on näissä liikkeissä yhä haluttu pitää kiinni ja sitä, mitä käsityöläisyys merkitsee optikon/optometristin työnkuvan mielekkyyden kannalta. Työn edetessä keskeiseksi kysymykseksi nousi myös se, miten käsityöläisyys tai käsityöläisoptikko ylipäätään voidaan määritellä. Olemmekin pyrkineet luomaan mahdollisimman monipuolisen kuvan siitä, mitä käsityöläisyys tänä päivänä voi parhaimmillaan optikon työssä tarkoittaa.

Käsittelylukujen teemat heijastelevat kysymyksen monitahoisuutta ja -tasoisuutta. Luvussa 3 pureudutaan silmälasien valmistamiseen ja korjaamiseen optikkoliikkeen ”peruspalveluna”, kun taas luvussa 4 keskiössä on kädentaitojen arvostuksen uusi nousu länsimaissa ja haastateltavien suhtautuminen tähän trendiin. Luvussa 5 paneudumme optometristikoulutukseen erityisesti kliinistymisen ja kädentaitojen kannalta. Luvussa 6 laajennamme käsityöstä käsityöläisyydestä tutkimuskirjallisuuden ja haastattelujen perusteella niin, ettei sitä käsitellä enää pelkästään konkreettisina kädentaitoina, vaan myös laajemmin asenteena työntekoon ja oppimiseen. Vedämme luvussa 7 yhteen tutkimuksessamme nousseita päähuomioita, joiden pohjalta luomme teoriaa optisen

alan käsityöläisyydestä ja hahmottelemme käsityöläisoptikon ihanteen. Lopuksi (luku 8) suuntaamme katseemme siihen, mikä käsityöläisyyden ja käsityöläisoptikon asema ja arvo tulee olemaan tulevaisuudessa.

1.1 Optikon ammatti perinteisenä käsityöläisammattina

Optikon ammatin kehityksessä käsityöläistaidoilla on ollut keskeinen osa, vaikka ilman-kin niitä on silmälasikauppaa käyty, kuten Lasse Raustelan (1991) optisen alan historiaa käsittelevästä teoksesta Kojemaakarista optikoksi selviää. Hän käy historiikissaan läpi Suomen optisen alan vaiheita 1800-luvun alkupuolelta 1990-luvun alkuun asti valaisten samalla monen suomalaisen silmälasikaupan pioneerin värikkäitä taustoja. Jo monet 1800-luvun optisten palvelujen tarjoajat korostivat markkinoinnissaan monipuolisia optisen alan palveluita, joihin kuului muun muassa linssien hionta. Esimerkiksi Suomen varhaisin tunnettu optikko, Ruotsista Suomeen 1820-luvulla siirtynyt Gustaf Hård Nathan markkinoi jo 1830-luvun alussa asentavansa kaikenlaisia laseja silmä-laseihin ja lornjetteihin ja vaihtavansa linsskejä tarvittaessa vanhoihinkin kehyksiin (Raustela 1991:16). Myös 1840-luvulla silmälasikaupassa aloittanut "plankkimaakari" Johan Wallmann ja myöhemmin hänen poikansa Emil Wallmann olivat mekaniikkaan perehtyneitä käsityöläisiä ja maistraatin hyväksymiä optisten instrumenttien valmistajia (Raustela 1991:12-14). Heidän lisäksi maata kiersi monia ulkomaalaisia optikoita. Heistä suuri osa oli linssinhiojia, jotka myivät myös itse valmistamiaan optisia tuotteita. (Raustela 1991:29-38.)

Raustelan teoksesta käy selvästi ilmi myös, kuinka massatuotannon ja yksilöllisemmän silmälasipalvelun välinen jännite on ollut olemassa suomalaisessa silmälasikaupassa jo 1800-luvulta asti. Suomi oli tuolloin optisten palvelujen suhteen myös maantieteellisesti hyvin jakautunut. Turussa ja Helsingissä toimi jo joitakin optisiin tuotteisiin erikoistuneita kauppiaita, mutta muu Suomi oli pitkälti kiertelevien silmälasikauppiaiden ja saksalaisen massatuotannon ja valmislasi- varassa. (Raustela 1991:12.) 1800-luvun loppupuolella kelloseppien tulo silmälasimarkkinoille toi parempilaatuiset yksilöllisesti teetetty silmälasit ja hionta- ja korjauspalvelut myös pienemmille paikkakunnille (Raustela 1991:109).

Optisen alan käsityöläiset toimivat kuitenkin hyvin kirjavilla tiedoilla ja menetelmillä. Kun 1940-luvulla alettiin suunnitella laajamittaista optikon ammattikoulutusta, olivat

ensimmäisiä päätavoitteita teoreettisen osaamisen vahvistamisen lisäksi nimenomaan työpajaoppien yhdenmukaistaminen. (Raustela 1991:183.) Käytännön työpajaopetuksesta tulikin yksi keskeinen osa alan eri liittojen ja myös esimerkiksi Instrumentarium Oy:n itse järjestämän optikkokoulutuksen sisältöä (Raustela 1991:186-195).

1.2 Optisen alan viimeaikaiset muutokset ja käsityöläisyys

Työpajaopetus on säilynyt optikon/optometristin koulutuksessa näihin päiviin saakka. Optisella alalla on viime vuosina ollut kuitenkin käynnissä kehityskulkuja, jotka ovat vaikuttaneet ja tulevat yhä edelleen vaikuttamaan optikon ammatin ja koulutuksen käsityöläiseen puoleen. Näistä kehityskuluista konkreettisimpia ovat reunahionnan vähentyminen optikkoliikkeissä (Hiltunen & Nurmi 2013: 53-55) sekä optometristin koulutuksen tutkintovaatimusten muutokset ja optometristin terveydenhuollollisen työnkuvan laajentuminen diagnostisten lääkeaineiden määräysoikeuden myötä (Sosiaali ja -terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä 1088/2010, ks. myös Launonen & Turpeinen 2011).

Optisen alan koulutuksen suuntaviivoja pohtimaan perustetun koulutusrakennetyöryhmän raportissa optometristin koulutuksen rakenteeseen ehdotetaan tuntuja muutoksia sekä suppeamman toisen asteen koulutuksen että ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon erikoistumispolkujen järjestämisen kautta. Työryhmä näkee tärkeäksi yhteisrooppalaisten standardien käyttöönoton koulutuksessa sekä selkeiden jatkokouluttamismuotojen järjestämisen kliinisen optometrian ja liiketalouden suuntaan. (SOT 2014.)

Koulutuksessa on siis odotettavissa merkittäviä muutoksia tulevaisuudessa. Helsingissä Metropolia ammattikorkeakoulussa on kuitenkin jo nyt toteutettu suuria sisällöllisiä muutoksia opetussuunnitelmassa. Yksi merkittävimmistä muutoksista toteutettiin vuonna 2011, jolloin optometristikoulutuksen opetussuunnitelmaa muokattiin painottamaan entistä enemmän lääketieteellistä osaamista ja silmälasien valmistamiseen ja korjaamiseen keskittyviä opintoja ja työharjoittelua vähennettiin. Vielä keväällä 2011 aloittaneen ryhmän (SO11K1) opintosuunnitelmassa silmälasien valmistamiseen oli varattu 8 opintopistettä, syksyllä 2011 aloittaneella ryhmällä (SO11S1) niitä oli enää 6 opintopisteen verran. Tämän lisäksi ensimmäisen silmälasien valmistamiseen keskittyvän työelämäharjoittelun laajuutta supistettiin keväällä aloittaneen kurssin 8 opintopisteestä 3 opintopisteeseen. (OPS 2010, Metropolia ammattikorkeakoulu; OPS 2011, Metropolia

ammattikorkeakoulu.) Oulussa Oulun ammattikorkeakoulun optometrian koulutukseen eivät vielä sisälly piilolinssioikeudet ja Pro Auctore -lääkeoikeudet, kuten ne sisältyvät jouluna 2014 valmistuvan Metropolia Ammattikorkeakoulun optometrian opiskelijoiden koulutukseen. Opinto- ja kurssisuunnitelma poikkeaa muutenkin näiden kahden ammattikorkeakoulun välillä. Oulun ammattikorkeakoulun optometrian koulutusohjelmalla on kuitenkin tarkoitus siirtyä muutaman vuoden sisällä samaan kansainväliseen optometrian kurssisisältöön kuin mitä Metropolia ammattikorkeakoulussa jo toteutetaan. (OPS 2013-2014, Oulun ammattikorkeakoulu; OPS 2013, Metropolia ammattikorkeakoulu, Kempainen 2014.)

Optisen alan sisäiseen keskusteluun ovat samalla nousseet voimakkaasti kliinisen optometrian tulevaisuuden mahdollisuudet. Esimerkiksi alan ammattilehdessä Optometriassa optikon/optometristin roolin osana perusterveydenhuoltoa on nähty olevan kasvamassa. Silmäsairauksien seulominen ja jatkohoitoon ohjaaminen lisääntyy vuosi vuodelta. Esimerkiksi optikkoliikkeissä optikkojen tekemä silmänpohjien seulonta diabetespotilaille on nähty tuovan uusia mahdollisuuksia optikkoliikkeille. Näitä mahdollisuuksia ovat esimerkiksi uudet asiakkaat ja pitkä ja jatkuva yhteistyömahdollisuus kuntien kanssa. Optikkoliike saa arkistoon dokumentteja asiakkaasta ja asiakkaan silmien terveydentilan muutoksia on täten helppo seurata. Lisäksi asiakas kokee liikkeen ammattitaidon ja tason korkeampana kuin ns. tavallisissa optikkoliikkeissä. (Salomaa 2011:14-16.)

Optometrian ala Suomessa on menossa kohti eurooppalaista mallia ja diagnostisten lääkeaineiden käyttöoikeudet ovat tulleet myös optikoiden saataville. Euroopan optometrian kattojärjestö, ECOO (European Council of Optometry and Optics) on pyrkinyt jo pitkään yhtenäistämään Euroopan maiden optisen alan koulutusta ja työmarkkinoita, kuten Ilkka Liukkonen (2011) huomauttaa. Hän katsoo myös Pro auctore -lääkeoikeuksien tulevan alan kliinistymisen ja koulutuksen muuttumisen myötä isoksi osaksi optista alaa ja optikoiden osaamista. (Liukkonen 2011:20-22.)

2 Tutkimusmenetelmät

2.1 Laadullinen tutkimus ja grounded theory

Tutkimusotteemme on laadullinen, mikä mahdollistaa abstraktin "käsityöllisyys" - käsitteen merkitysten ja kulttuurisen kontekstin syvällisen tarkastelun. Yksinkertaisimmillaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena on luoda ja ymmärtää kohteen laatua (Var-to 1992: 23-24). Lähestymistapamme ammentaa aineistolähtöisestä grounded theory - tutkimusperinteestä, jossa tutkimusprosessi ymmärretään lineaarisen sijaan kehämäiseksi. Tällaisessa tutkimusperinteessä tutkimuksen eri vaiheet ovat jatkuvassa vuoro-vaikutuksessa keskenään sen sijaan, että lähdettäisiin hypoteesista joka sitten testattaisiin tutkimusaineiston avulla. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena voi katsoa olevan jopa suorastaan hypoteesittomuus eli se, ettei tutkijalla ole tutkimuksestaan tai tutkimustuloksistaan sellaisia ennakko-oletuksia, joita hän ei ole valmis muuttamaan. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena onkin se, että tutkija oppii koko ajan lisää ja muokkaa käsityksiään aiheesta ja mahdollisesti keksii ja luo uusia hypoteeseja tutkimuksen edetessä (Eskola, Suoranta 1998: 19-20, Alasuutari 2011: 267-269) Vaikka tutkija ei käytännössä pysty asettumaan itsensä ja oletuksiensa ulkopuolelle, grounded theory -lähestymistavassa aineistosta pyritään luomaan analyysin avulla teoriaa eikä valmista lähtöteoriaa näin ollen ole. Teoria muokkautuu ymmärryksen lisääntyessä ja aiheen jäsenyessä. (Flick 2006:100-101; Eskola & Suoranta 1998: 19-20.)

Kehämäisyys ja avoimuus näkyy työssämme muun muassa siinä, miten käsityöllisoptikon määritelmä on laajentunut ja muuttunut prosessin edetessä ja miten opinnäyte-työmme on rytmitetty. Prosessin alussa varsin suppeasti ymmärretty käsityöllisoptikko pajatöitä tekevänä optikkona on kasvanut käsittämään käsityöllisyyden asenteena työnteon laadukkuuteen ja optikon ammatilliseen itsearvostukseen. Myös käsittelylu-kumme teemat heijastelevat tätä tutkimusprosessin aikana tapahtunutta peruskäsitteiden kehitystä.

Olemme siis pyrkineet lähestymään aihettamme ja ennakko-oletuksiamme avoimesti ja antaneet tilaa aineistosta nouseville huomioille, joiden perusteella ennakko-oletuksemme ovat muuttuneet. Pitkin matkaa olemme siis peilanneet haastatteluaineis-

tosta nousevia huomioita kirjallisuuteen ja muodostaneet teesejämme/teoriaa, mikä tämän kaltaisessa laadullisessa tutkimuksessa muodostaa tutkimuksen "tulokset".

Laadullisen tutkimusotteen valintaa helpotti osaltaan myös se, että Oulun ammattikorkeakoulussa toteutettiin tutkimuksemme kanssa pitkälti samanaikaisesti kvantitatiivinen tutkimus optikkoliikkeissä tapahtuvasta reunahionnasta (Hiltunen & Nurmi 2013). Näin ollen aiheen syventäminen laadullisen tutkimuksen avulla vaikutti yhä paremmin perustellulta, koska tuore määrällinen selvitys aiheesta oli jo tekeillä.

2.2 Löyhästi strukturoitu teemahaastattelu

Tutkimuksemme empiirisen osan olemme toteuttaneet löyhästi strukturoiduin teemahaastatteluin, mikä mahdollistaa haastateltavien omien kokemusten esiin nousemisen paremmin kuin mitä strukturoidussa haastattelutavassa olisi mahdollista. Aihepiiri on tässä lähestymistavassa ennalta päätetty, mutta haastattelujen etenemiseen vaikuttavat haastateltavien omat kokemukset, ajatukset aiheesta ja oma elämysmaailma. (Hirsjärvi, Hurme 2000:47-48.) Puolistrukturoidulla haastattelulla koimme saavamme kattavimman aineiston oman tutkimuksemme tutkimuskysymyksistä.

Teemahaastatteluissa ei ole ennalta määrättyä asioiden keskustelujärjestystä vaan haastattelutilanteessa annetaan tilaa puheenomaiselle keskustelulle ja luontevuudelle. asiat ja kokemukset joista haastateltavat eivät välttämättä puhu päivittäin pääsevät tässä haastattelutavassa hyvin esiin. (Aaltola, Valli 2001: 26-27.) Löyhästi strukturoidulla haastattelurakenteella kyetään keräämään erittäin kattava aineisto tutkimuskysymyksistä. Tällainen haastattelumalli myös mahdollistaa tutkimusprosessin mahdollisimman suuren avoimuuden. Avoimuus onkin edellytys aineistolähtöisen tutkimuksen hedelmällisyydelle (Flick 2006:98-100). Käytimme haastattelurunkoa apuna, jotta pystyimme varmistamaan tiettyjen aiheiden läpikäymisen, mutta haastattelutilanteet etenivät hyvin vapaamuotoisesti ja suunnitellut teemat tulivat yleensä luontevasti esiin ilman tiukkaa järjestystä tai ohjeistusta.

Sijoitamme aineistosta nousseet teemat kategorioihin ja luokittelemme ne aihealueisiin, joita käsittelemme myöhemmin käsittelyluvuissa 3-7. Käytämme tutkimuksessamme myös suoria lainauksia haastatteluista.

2.3 Asiantuntijahaastattelun luonne ja kohdejoukon valinta

Käsitlemme haastatteluja asiantuntijahaastatteluina, eli haastateltavamme eivät ole tutkimuksen kohteena henkilöinä, vaan käytämme heitä asiantuntijoina aiheemme ymmärtämiseen. Valitessamme haastateltavia, pidimme erityisen tärkeänä kriteerinä sitä, että haastateltavilla on vankka kokemus optisen alan käsityöläisyydestä ja että heillä olisi mahdollisimman monipuolinen kosketus optiseen alaan laajemmin. Lisäksi pyrimme löytämään heterogeenisen joukon pienyrittäjiä, joita kuitenkin yhdistää kiinnostus aiheeseemme. Halusimme valita sellaisia haastateltavia, joilla jokaisella olisi hieman erilainen kiinnostus käsityöläisyyttä ja käsityöläisyrittäjyyttä kohtaan ja ajatukset alan muutoksista kenties poikkeaisivat hieman toisistaan. Pyrkimys ei siis ollut edustavan otoksen saaminen kaikista optikkoyrittäjistä vaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisen aineiston tuottaminen näkökulmamme kannalta.

Tutkimusjoukkomme muodostui lopulta viidestä helsinkiläisestä optisen alan pienyrittäjästä, jotka pyörittävät kolmea Helsingin kantakaupungin alueella sijaitsevaa optikkoliikettä. Yrittäjäkokemukseltaan ja ikäjakaumaltaan löysimme haastateltavaksi varsin monipuolisen joukon, nuorin yrittäjä on alle 30-vuotias ja vanhin yli 50-vuotias. Kaikkia yrittäjiä yhdisti kuitenkin usean vuoden kokemus optiselta alalta. Osalla oli kokemusta myös ketjuissa työskentelystä. Haastateltavista ensimmäisen haastattelimme niin, että hän oli haastattelutilanteessa ainoa haastateltava, myöhemmissä haastatteluissa haastateltavat (2&3 sekä 4&5) olivat tilanteessa yhdessä. Molemmat tutkijat olivat haastattelutilanteissa koko ajan läsnä. Tilanteista tulikin hyvin vapaamuotoisia ja keskustelunomaisia, mikä myös oli tavoitteenamme. Haastateltavat on merkitty haastatteluotteisiin lyhentein H1-H5. Tutkijat on merkitty otteisiin lyhentein T1 ja T2.

Teimme ja litteroimme haastattelut syksyllä 2013 ja alkuvuodesta 2014. Äänitettyä haastatteluaineistoa kertyi yhteensä noin 2,5 tuntia. Äänitteiltä purettuja puhekielisiä haastattelusitaatteja olemme lopulliseen tekstiin muokanneet jonkin verran yleiskielisempään muotoon tekstin luettavuuden/ymmärrettävyyden parantamiseksi ja haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi. Olemme kuitenkin jättäneet suuren osan puhekielisistä rakenteista tallelle emmekä ole pyrkineet kääntämään puhuttua materiaalia täydellisen kirjakieliseen muotoon. Näin sitaattien puhuttu luonne välittyy yhä ja lukijan on kenties mahdollista päästä lähemmäs alkuperäisiä haastattelutilanteita. Olemme

myös kääntäneet optikoiden ammattislangia yleisesti ymmärrettävään muotoon, esimerkiksi "näkärin" näöntarkastukseksi ja "kopin" näöntarkastustilaksi.

Haastatteluaineistoa peilaamme pitkin matkaa kirjallisuudesta nouseviin huomioihin, emmekä siis esittele tutkimuskirjallisuutta omassa luvussaan. Pyrimme tällä tuomaan esiin miten haastateltavien yksittäiset kokemukset ja mielipiteet peilautuvat laajempaan kontekstiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Opinnäytetyömme käsittelyluvut sisältävät rinnan haastatteluaineiston sekä tutkimuskirjallisuuden käsittelyä. Näitä tulkiten ja pohtien muodostamme uutta teoriaa aiheestamme. Teoriamme on siis yksi perusteltu tulkinta moniulotteisesta aiheesta, yksi kehys optikon ammatin ymmärtämiseen, tai Nelson Goodmanin termein yksi "versio maailmasta" (Flick 2006: 100). Pyrimme löytämään kulloiseenkin teemaan ajatuksia herättävää mutta samalla mahdollisimman osuvaa teoriakirjallisuutta. Käyttämämme tutkimuskirjallisuus on luontevasti monitieteellistä, koska lähestymme käsityöläisyyttä sekä käytännön toimintoina että teoreettisena konseptina monelta eri suunnalta. Käyttämämme tutkimuskirjallisuus on pitkälti käsityöläisyyteen ja yrittäjyyteen liittyvää akateemista kirjallisuutta sekä palveluiden tuottamista käsittelevää liiketaloudellista teoriaa, mutta mukana on myös muun muassa silmälasioptiikan perusteita ja koulutuspoliittisia linjauksia.

3 Silmälasien hionta ja korjaus optisena peruspalveluna

Nizar Hijri kirjoittaa Optometria-lehdessä ilmestyneessä artikkelissaan, kuinka optikkoliikkeiden tulisi keskittyä tuotteiden markkinoinnin sijaan palveluiden markkinointiin ja palveluilla kilpailemiseen (Hirji 2009:16-18). Mutta mitä näiden palvelujen tulisi olla? Tässä luvussa tarkastelemme haastatteluista nousevia huomioita reunahionnan ja korjauspalveluiden tärkeydestä optikkoliikkeen palvelutarjonnassa.

Haastatteluissa nousi vahvana teemana esiin se, miten korjaus- ja hiontapalveluiden puuttuminen monista ketjuliikkeistä näkyy näitä palveluita yhä tarjoavien yrittäjien työssä. Tämä konkretisoituu silmälasien käyttäjälle usein siinä vaiheessa kun ainoat silmälasit rikkoutuvat. Silmälasittomuus merkitsee monelle silmälasien käyttäjälle suuria ongelmia arjessa pärjäämiseen ja hionta- ja korjauspalveluita tarjoava optikkoliike pystyy usein tarjoamaan ratkaisun huomattavasti nopeammin kuin nämä palvelut muualta tilaava tai pois myymälöiden yhteydestä keskittänyt yritys, kuten alla olevista sitaateista käy ilmi.

3.1 Toimivien silmälasien yhtälö ja optikko sen ratkaisijana

Silmälasien toimivuus riippuu useasta eri tekijästä. Oikeanlaisten kehysten valinta on ensiarvoisen tärkeää. Silmälasikehysten toimivuuteen vaikuttavat muun muassa kehysmateriaali ja mahdolliset allergiat, käyttäjän kasvonpiirteet ja kehysten käyttötarkoitus. Myös silmälasilinssien ominaisuudet vaikuttavat suuresti tiettyjen kehystyyppien ja -mallien toimivuuteen. Esimerkiksi suuret miinus ja plus-voimakkuudet vaativat tarkkaa harkintaa kehysten valinnassa, muun muassa pintaväli, kehysaukon koko ja muoto sekä asiakkaan silmäteräväli on tärkeä huomioida. (ks. esim. Brooks & Borish 2007:39-59.)

Hyvä silmälasimääräys on edellytyksenä toimiville laseille. Hyvälläkin silmälasimääräyksellä voi laseista tulla käytössä epämiellyttävät tai jopa käyttökelvottomat jos mitoituksessa/asennuksessa epäonnistutaan. Linssien tarkalla mitoituksella ja asennuksella kehukseen varmistetaan muun muassa se, että vältetään ei-toivottu prismavaikutus ja että kulloisenkin linssin rakenne toimii kuten ne on suunniteltu. Tämä korostuu erityi-

sesti progressiivisten linssien ja suurten voimakkuuksien kohdalla. (ks. esim. Brooks & Borish 2007: 62-68.)

Näiden silmälasioptiikan alkeiden lisäksi ja niihin osin lomittuneena silmälasien valintaan liittyy tietysti myös esteettinen puoli. Haastateltavamme painottivat monin paikoin ammattitaitoisen optikon roolia tämän yhtälön ratkaisemisessa, kuten seuraavasta otteesta ilmenee:

H4: Taloushan on se mikä ratkaisee ja jos lähdetään miettimään optikkoliikkeen tuotteita niin silmälasithan on ainoa merkittävä tuote [...]Meidän alan liikevaihto ja voitto syntyy silmälasista. Ja silmälasissa on muutama asia, niiden pitää olla hyvännäköiset ja laadullisesti hyvät. Siis niiden pitää olla toimivat, asiakkaan pitää nähdä niillä. Ja hyvännäköiset ja kestävä. Toimivuudessa on kaksi tekijää, tietenkin refraktio ja toinen asia on että linssit pitää olla oikein asennettu ja mitoitettu. Monitehoissa 85 prosenttia [tottumisongelmista] on kiinni asennusmitoituksesta. [...] [Lasien] pitää kestää. Lasit kestää silloin kun oikeat materiaalit on oikealla tavalla sovitettu yhteen. [...] Pitää olla oikeanlainen materiaali ja oikeanlainen sovitus, jotta se on kevyt ja miellyttävä käyttää. Ja siis kaikki korostuu siinä, että sinun [optikon] pitää tuntea materiaalit, miten niitä muokataan ja miten niitä yhdistetään ja kaikkein tärkein tässä esteettisessä puolessa ja muussa on se, että kun sä näet asiakkaan, tiedät sen refraktion, tiedät sen pd:n, niin tiedät sen kehysvalinnan. Sun pitää pystyä hahmottamaan valmis lopputulos.

Optikolla tulisi siis olla ymmärrys lopputuloksesta jo ennen kuin linsejä on hiottu kehykseen. Tärkeää on myös käyttää oikeita materiaaleja, jotta lopputuloksena olisi mahdollisimman kestävä lasit.

3.2 Hionta- ja korjauspalveluiden merkitys kuluttajalle

Haastatteluissa nousi toistuvasti esille käden taitojen ja hionta/korjauspalveluiden merkitys asiakkaalle tarjottavan palvelun laadun kannalta. Grönroosin (2009: 100-102) mukaan laadun voi jakaa kahteen eri ulottuvuuteen: tekniseen eli lopputulosulottuvuuteen ja toiminnalliseen eli prosessiulottuvuuteen. Tekninen laatu ei välttämättä yksinään riitä tuottamaan laadun kokemusta. Myös palveluprosessin toiminnallinen laatu on monille kuluttajille keskeinen laadun kriteeri. Se mikä koetaan hyväksi laaduksi on kuitenkin yksilöllistä. Huonosti hoidetuilla vuorovaikutustilanteilla voi joka tapauksessa heikentää asiakkaan kokemaa palvelun laatua merkittävästi ja vastaavasti toiminnallista laatua kehittämällä voi yritys saavuttaa kilpailuetua muihin toimijoihin nähden. Teknistä laatua ei kuitenkaan voi tällöinkään unohtaa. (Grönroos 2007:104-106.)

Tekninen laatu optisella alalla tarkoittaa pitkälti silmälasien toimivuutta ja kestävyyttä, kun taas toiminnalliseen laatuun voidaan lukea kaikki muut palvelun osa-alueet ja vuorovaikutustilanteet. Silmälasikaupassa tärkeä osa toiminnallista laatua ovat esimerkiksi erilaiset tukipalvelut, kuten silmälasien istuvuuden säätö. Tähänkin vaaditaan kuitenkin ammattitaitoa ja näppituntumaa:

T1: Onko se niin, että optikon ammattiin väkisinkin kuuluu kädentaidot?

H3: No kyllä ne ainakin pitäisi osata.

H2: Kyllä ne pitäisi kuulua. Meillekin tulee asiakkaita, joille on sanottu, ettei uskalleta [taivutella] tai pelätään, että menee rikki tai sitten on ihan valehdeltu, että on huonoa laatua, ettei voi taivuttaa. Ja sitten me tehdään ja taivutetaan ja kaikki on ihan ok.

3.3 Oma paja kilpailuetuna

Haastateltavat katsoivat kädentaitojen hallinnan ja hionta/korjauspalveluiden mahdollistavan laadukkaamman ja monipuolisemman palvelun. Asiakaspalvelutilanteet pystytään tällöin hoitamaan alusta loppuun asti niin, että asiakas saa silmälasinsa jälleen käyttökuntoon ilman ylimääräistä odottamista. Yrittäjät painottivat käytännön hyötyjä palvelun laadun kannalta eivätkä niinkään silmälasien valmistamisen käsityöläisiä perinteitä.

T2: Hakeutuuko asiakkaat teille sen perusteella, että ne tietää että te teette itse?

H4: Se että me tehdään itse ja tehdään korjauksia, asiakkaat löytävät sen keltaisilta sivuilta, toiset optikkoliikkeet lähettää meille plus sitten viidakkorumpu toimii. Että niillä on tieto että täällä tehdään. Tosi paljon tulee sellaisia, jotka on käynyt parissa kolmessa liikkeessä keskustassa ja joka paikassa on sanottu, että ei voi korjata tai ei voi tehdä mitään. Sitten on se, että ketjujen liikkeissä, jos sulla on hyvät kalliit monitehot ja kehys hajoaa niin sieltä pyritään myymään kokonaan uudet lasit. Me pyritään myymään uudet kehykset, johon ne vanhat linssit hiotaan ja siirretään. [...] Plus että iso tekijä on se, että jos ketju teettää työn ulkomailta, niin jos tilaat minulta yksitehot vaikka viittä yli 12, niin saan tämän päivän kuormaan linssit, linssit on kahdelta mulla ja puoli kolmelta ovat uudet lasit asiakkaan päässä.

H5: Kiireisimmässä tapauksessa haemme linssit itse tuosta Pitäjänmäestä.

H4: Että tarvittaessa pystymme toimittamaan lasit tunnissa.

Palvelun nopeuden koettiin siis olevan tärkeä kilpailuetu optikkoliikkeille. Tieto korjauspalveluista kulkeutuu eteenpäin tyytyväisten asiakkaiden ja muiden optikkoliikkeiden kautta, maksettua mainontaa siihen ei tarvita.

H4: Minulla on semmoiset järjestelmät, että jos haluaisit monitehon tuohon kehukseesi, niin otan sulta tuon kehyksen kymmeneksi minuutiksi, luen muodot

ylös ja teen kaiken muun tämän. Sen jälkeen laitan linssit takaisin paikoilleen ja annan sinulle kehyksen takaisin päähän. Ja puolentoista viikon päästä kun linssit ovat tulleet, laitan sulle tekstarin, tulet käymään ja multa menee kolme minuuttia kun laitan sinulle linssit paikoilleen kehykseen ja sen jälkeen sinulla on uudet lasit. Eli sinun ei tarvitse hetkeksikään luopua niistä ainoista laseistasi. Jos hionta on ulkomailla, tai missä tahansa muualla, niin siinä menee monta viikkoa.

Oma paja ja käsityöosaaminen tekee haastateltavan mukaan siis asioimisesta huomattavasti helpompaa ja joustavampaa myös sellaisissa tapauksissa, joissa vaihdetaan uudet linssit omiin, vanhoihin kehyksiin. Silmälaseja ei tarvitse luovuttaa useaksi viikoksi optikkoliikkeelle vaan asiakas saa käyttää omia silmälasejaan kunnes on uusien linssien asennuksen aika.

Puhuimme haastateltaviemme kanssa paljon siitä, miten silmälasien valmistaminen ja korjaus näyttyy nykyään valtina suurten ketjujen kanssa kilpailtaessa.

H2: Tämä on nyt kuulopuhetta, että kun mun ystävä haki yhteen optikkoliikeketjuun töihin ja siellä sanottiin, että jos lasit on rikki asiakkaalla niin pääsääntöisesti pyritään myymään uudet lasit. Meille taas, tai se on meille enemmänkin kilpailuetu et me tehdään ja korjataan ja laitetaan kuntoon ne lasit, että sitten kun hän tarvitsee ne uudet lasit niin hän tulee mieluummin takaisin meille.

Asiakkaalle ei myydä pakolla uusia laseja vaan hänelle annetaan positiivinen palvelukokemus, jonka ansioista hän luultavasti palaa liikkeeseen myöhemmin. Jos asiakas ei halua luopua rikkoutuneista laseistaan, tulee hän luultavasti asioimaan liikkeeseen, jossa korjausosaamista on.

T1: Onko se tietyn perinteen vaalimista vai mitkä on ne syyt että edelleen on se paja olemassa?

H1: Pystyn palvelemaan sitä asiakasta. [...] Tarpeeseen ihmiset tulee, eivät ne tule minkään muun takia, ne tulee ostamaan tarpeeseen. Ja silloin kun sitä tarvetta pitää ostajalle tyydyttää, niin se on heti kaikki mulle nyt! Ja se että pystyn aika paljon nopeammin puuhastamaan jonkun tietyn jutun. [...] Ja tietynlaisissa asioissa pystyn paljon nopeammin puuhaamaan ja saan sen taipaleelle sen jutun ja taas se saattaa markkinoinnin 3:11 säännön kertoa kolmelle, että: "hitto, seuraavana päivänä mulla oli aurinkolasit".

Kyse ei siis ole nostalgiaa vaan markkinoinnista tälle haastateltavalle. Kun asiakasta palvellaan hyvin ja hän saa silmälasinsa kuntoon nopeassa ajassa, kertoo hän usein myös eteenpäin kokemuksia tästä hyvän ja nopean palvelun optikkoliikkeestä. Se, että asiakas saa jo esimerkiksi seuraavaksi päiväksi tilaamansa lasit käyttöönsä on malttamattomalle kuluttajalle hyvä syy palata kyseiseen liikkeeseen takaisin.

Käsityöläisyyttä voi toki myös käyttää mainonnassa hyväkseen myös nostalgisessa sävyssä halutessaan:

H1: [...] Käsityöläisammatti on vähän vanhahtava nimi, mutta sitähan voi käyttää markkinoinnissa [...] Se on tuonut ihmisiä sisään.

3.4 Käsillä tekeminen ja optikon työnkuvan mielekkyys

Optikoiden työssä jaksaminen on noussut optisen alan puheenaiheeksi viime vuosien rajujen muutosten myötä. Suvi Koivuharjun ja Suvi Monosen vuonna 2010 toteuttaman Metropolia Ammattikorkeakoulun Optometrian opinnäytetyön mukaan työssä jaksaminen oli laskenut edellisestä vastaavasta tutkimuksesta. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi stressin oli koettu lisääntyneen ja työkyvyn laskeneen hieman edellisestä tarkasteluajankohdasta. Monet optikot ovat tutkimuksen mukaan tyytymättömiä siihen, että optikon työ on muuttunut "liukuhihnatyöksi" ja tulospaineet ja ketjukonseptit ovat kaventaneet optikoiden mahdollisuuksia käyttää persoonaansa ja ammattitaitoaan töissään. (Koivuharju & Mononen 2010:69-73.)

Koivuharju ja Mononen spekuloiivat myös sillä, että juuri käsillä tekemisen väheneminen ja tätä kautta optikon työnkuvan yksipuolistuminen saattavat olla työnteon mielekkyyttä huonontava tekijä. Optikoiden työnkuvan yksipuolistuminen voi tarkoittaa joissakin liikkeissä sitä, että optikko tekee lähes pelkästään näöntarkastuksia. Näöntarkastustilanteeseen käytettävä aika voi myös olla todella tiukka ja tilanne eteneekin usein hyvin rutiininomaisella tavalla. (Koivuharju & Mononen 2010:70.)

Haastattelemllemme pienyrityksille työpajatyöskentely merkitsee paljon tässä suhteessa. Vaikka kustannusnäkökulma ymmärrettiin, haastateltavat kokivat, että jos käsillä tekeminen puuttuisi omasta työnkuvasta, ei työ olisi yhtä mielekästä. Lisäksi itse hiominen mahdollistaa omien laatukriteerien paremman toteutumisen.

H2: Riippuu varmaan ihmisen luonteesta, että tykkääkö tehdä käsillään. Toiset eivät tykkää yhtään ja tykkää että on siistiä ja tehdään vain tarkastuksia ja muuta, mutta itse tykkään siitä että se on monipuolisempaa. Se antaa enemmän. ---
H3: Mutta [...] se on varmasti kustannustehokkaampaa tuommoisissa isoissa ketjuissa että tietyt asiat tehdään muualla, mutta itse en myöskään välttämättä tykkäisi semmoisesta. Minusta olisi yksitoikkoista jos ei olisi pajaa ja korjauksia ja muita.

Haastatteluissa korostui se, kuinka laadun ylläpitäminen on helpompaa, kun on itse vastuussa mahdollisimman suuresta osasta työvaiheita. Mikäli silmälasien hiontatyö teetetäisiin muualla ja niissä olisi jokin laatuviirhe, menee useita päiviä tai jopa viikkoja, että valmiit silmälasit ovat takaisin liikkeessä ja laadullisesti virheettöminä.

T1: [...]Oma paja, onks se ollu rakas, se on ollu alusta asti?

H2: Todellaki! Se on ihan mun lempijuttu. Ensinnäkin että se hiontajälki on semmoinen mitä me halutaan. Meillä on hyvä kokemus siitä silloin kun [reunahiontakone] hajosi kerran. Oltiin noin kaksi viikkoa ilman konetta ja tuntui että pää hajoaa oikeasti. Se oli ihan hirveetä kun piti lähettää takaisin ja ei ollut hyvin hiottu ja kehys oli auennut ja kaikkea semmoista. Ihan hölmöjä juttuja. Ja sitten toimitusajat piteni useita päiviä ja se oli tosi tylsää. On kiva sanoa asiakkaille että me hiotaan ne itse. Ja just se, että ne selkeästi sitä arvostaa. Ja onhan se itsellekin tosi kiva jos on vaikka rauhallista eikä ole muuta tekemistä niin yleensä ainakin hiottavaa on. Ja aikakin kuluu kivemmin.

Seuraavassa haastatteluotteessa haastateltava summaa optikon ammatin kolme peruspilaria, jotka merkitsevät hänelle työnkuvan mielekkyyttä. Ne ovat kliininen puoli, asiakaspalvelu ja käsillä "näpertäminen":

H4: Tähän mennessä olen ajatellut tämän alan parhaaksi puoleksi sen, että tässä on kliininen puoli, se terveydenhuoltoapuoli tuolla näöntarkastustilassa, on asiakaspalvelupuoli, asiakkaiden kanssa myymälässä myyntityö. Mutta sitten on vielä kolmantena se, että mä pääsen yksin tuohon näpertämään sitä käsityöpuolta. Ja en tykkäisi tässä ammatissa olla, jos joku näistä kolmesta otettaisiin pois.

Kaikki haastateltavat kokivat oman työnkuvansa mielekkäämpänä, kun pajatytöt ovat osa jokapäiväistä työntekoa.

4 Uusi artesaanitalous ja helsinkiläinen käsityöläisoptikko

Yhdysvalloissa monet tutkijat ja yhteiskunnalliset keskustelijat ovat nähneet massatuotannon kadotessa mahdollisuuden uudenlaisen yksilöllisen, käden taitoja korostavan pienyrittäjävetoisen kapitalismin nousulle (ks. esim. Heying 2010; Davidson 2012; Fishman 2012). Tätä uudenlaista pienuutta ja käsityöläisyyttä ja tuotteiden yksilöllisyyttä korostavaa talousmallia on kutsuttu muun muassa "uudeksi artesaanitaloudeksi" (the new artisan economy). Termin takana on Charles Heying tutkimusryhmineen. He ovat käsitelleet Yhdysvaltojen Oregonissa sijaitsevan Portlandin taloutta malliesimerkkinä tämän kaltaisesta nousevasta artesaanitaloudesta. (Heying 2010.)

Optisen alan nykyinen tilanne sisältää monella tavalla samanlaista problematiikkaa, mitä Heying ryhmineen on pyrkinyt avaamaan. Globaalin kapitalismin haasteet esimerkiksi kehysten kestävyuden ja hintakilpailun myötä tulevat toistuvasti esiin monen optikon arjessa. Eräs ratkaisu globaalin silmälasituotannon mukanaan tuomiin haasteisiin saattaisi olla artesaaniasenne yrittäjyyteen ja työn tekoon.

4.1 Artesaanitalous ja fordistinen talous

Heying esittää uuden artesaanitalouden olevan vastaus fordistiselle massatuotannolle tilanteessa, jossa massatuotanto näyttää vääjäamättä siirtyneen halvemman työvoiman maihin. Tämä teollisuustyöpaikkojen siirtäminen esimerkiksi Aasiaan heijastuu länsimaiseen työvoimarakenteeseen ja palveluiden ja tuotteiden laatuun. Koska artesaaniryttäjien ei ole mahdollista kilpailla massatuotannon kanssa panostavat he ennen kaikkea palveluiden ja tuotteiden yksilöllisyyteen ja työn arvokkuuteen.

4.1.1 Artesaanityö

Nykyaikaisen artesaanin suhde työntekoon on Richard Heyingin mukaan monin tavoin samansuuntainen Arts and Crafts -liikkeen intellektuaalisen perustajan John Ruskinin ajatusten kanssa. Ruskin vastusti teollistumisen mukanaan tuomaa massatuotantoa, missä tehdastyöntekijällä ei ollut luovaa osaa prosessissa ja tuotteet olivat "luonnotoman" yhdenmukaisia. Vastauksena massatuotannolle hän näki estetiikan, jossa tuotteessa näkyi tekijänsä luova panos ja kädenjälki, jopa virheet tekoprosessin aikana.

Tässä estetiikassa keskeisiksi nousisivat kauneus, käsityöläistaidot (craftsmanship) ja tuotteen tarkoituksenmukaisuus. (Heying 2010: 38.)

Artesaanityön luonteeseen kuuluu Heyingin mukaan vahvasti kokeilu ja improvisointi. Kokeilujen ja kokemuksen karttuessa artesaanin keinovalikoima kasvaa ja näppituntuma kehittyy. Tämä näppituntuma vaatii Heyingin mukaan ennen kaikkea konkreettista käsillä tekemistä, ei niinkään teoreettista tietopohjaa. Artesaanin suhde työntekoon on leimallisesti myös henkilökohtaisempi kuin perinteisen teollisuustyöntekijän. Työ ei ole ainoastaan työtehtävien suorittamista tarkkojen työaikojen puitteissa vaan omistautumista työnteolle. Heying huomauttaakin, että toisin kuin tehdastyössä, artesaanityöntekijä "riistää" itse itseään vaatiessaan itseltään liikoja resursseihinsa nähden. Artesaanilla ei niinkään ole työ- ja vapaa-aikaa tai edes välttämättä selkeää eroa työpaikan ja asuinpaikan välillä, koska moni artesaaniryttäjä asuu työpaikkansa yhteydessä käytännön syistä. (Heying 2010:45-46.)

Organisoitumisen puolesta artesaanitalous eroaa fordistisesta ihanteesta niin, että sitä määrittävät mittakaavan pienuus, suuri autonomia ja joustava erikoistuminen. Lisäksi se perustuu paljolti henkilökohtaisten suhdeverkostojen pohjalle. Tärkeitä ovat suhteet muihin artesaaneihin ja ammattilaisiin sekä ympäröivään yhteisöön. Näiden yhteyksien aktiivinen ylläpito ja luominen on modernin artesaanin menestymisen edellytys. Myös tietotaidon jakamiseen artesaanit suhtautuvat usein avoimemmin kuin suuri teollisuus ja jäykät organisaatiot. Lisäksi kynnys ryhtyä artesaaniryttäjäksi on usein varsin matala ja vaadittavat alkusatsaukset pienet esimerkiksi internetin tuomien markkinointimahdollisuuksien johdosta. (Heying 2010: 46-49.)

Artesaanitalouteen kuuluu olennaisesti myös moraalinen puoli. Heying liittää modernit artesaanit vahvasti kestävän kehityksen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ihanteisiin. Paikallisuuden arvostuksen yksi tärkeä perustelu on ekologisuus, mutta sillä on myös yhteys taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen. Sen katsotaan johtavan demokraattisempaan taloudellisten hyötyjen jakautumiseen ja niiden jäämiseen paremmin yhteisön sisälle. (Heying 2010: 49-53.)

4.1.2 Artesaanituote

Heying erottelee artesaanitalouden ja fordistisen talouden tuotteiden ominaisuuksia. Artesaanituotteet eroavat massateollisuuden tuotteista niin, että ne ovat käsin tehtyjä; samankaltaisia mutteivät yhdenmukaisia; suunnittelu kuuluu tekoprosessiin; tekoprosessin merkit saavat näkyä tuotteessa; työkalujen, materiaalien ja artesaanitaidon merkkejä arvostetaan; ne ovat autenttisia; ne on suunniteltu vanhenemaan kauniisti; paikallisesti erityisiä; niitä arvostetaan, ei ainoastaan kuluteta; niiden kauneusarvot kuuluvat kaikille tasa-arvoisesti. (Heying 2010:41-44, 54.)

4.1.3 Artesaanitalous suomalaisessa silmälasikaupassa

Moni artesaanitalouden piirre on yhdistettävissä myös optisen alan työhön, vaikka kaikilta osin sen sovittaminen nykyiseen silmälasikauppaan ei ole aivan yksinkertaista. Silmälasikehysten tai linssien tuottaminen lähellä ja yksilöllisesti on mahdollista, minkä esimerkiksi artesaanipohjalta toimiva Tamperelainen KraaKraa ja Liedossa linssejä voimakkuuteen hiova Piilokset ovat todistaneet (KraaKraa, Piilokset). Suurin osa optikkoliikkeissä myytävistä tuotteista kuitenkin tuodaan ulkomailta.

Moni Heyingin artesaaniyrittäjyyteen ja artesaanityöhön liittämä piirre on kuitenkin mahdollista toteuttaa myös suomalaisessa optikkoliikkeessä, vaikka tuotteet eivät kaikilta osin hänen määritelmäänsä vastaisikaan. Haastattelemiemme yrittäjien voi hyvin katsoa edustavan käytännön käsityöläistaitojensa lisäksi myös omaehtoisuudessaan ja palvelun laatuun suhtautumisessaan artesaaniyrittäjän asennetta.

4.2 Artesaanitalous haastateltavien näkökulmasta

Haastattelumme perusteella laajamittaista käsityöläisyyden arvostuksen kasvua ei ole kaikissa optikkoliikkeissä havaittu, mutta pienempiä/paikallisempia merkkejä osa haastattelemistamme yrittäjistä on pannut merkille. Haastatteluissa nousi esille se, että vaikka massatuotanto saattaa palvella osaa kuluttajista, sen vaihtoehtona pitää pystyä tarjoamaan myös yksilöllisempiä optikkopalveluita. Muuten merkittävä osa nykyaikaisista kuluttajista ei tule palveluksi.

T1: Oletteko huomanneet, että täällä Helsingissä koulutettu keskiluokka arvostaa nykyään tosi paljon tällaista lähellä tehtyä? [...] Onko teillä jotain yhteyttä tällaiseen?

H3: On mielestäni. Ja kyllä sen monesti huomaa asiakkaista, että ovat kauhean otettuja tai sillä tavalla tykkäävät. Että arvostavat semmoista käsityötä.

H2: Ja kun me pystytään sanomaan, että me pidetään siitä laadusta huolta ja jäljestä. Ja että me saadaan parempaa laatua sillä niin.

4.3 Yksilöllisyys ja ekologisuus kuluttajien valintakriteerinä

Silmälaseja voidaan ajatella käsityötuotteina, vaikka niiden käsityöläisyyden aste vaihtelee huomattavasti, kuten yllä (4.1.3) mainitsimme. Marketta Luutonen on tarkastellut käsityötuotteisiin ja palveluihin liittyviä merkityksiä niiden käyttäjien kannalta. Käsityöläistuotteiden ostajat eivät hänen mukaansa osta niitä pelkästään käytännöllisistä syistä vaan niihin liitetään vahvoja kulttuurisia merkityksiä ja arvoja ja niitä käytetään identiteetin rakentamisessa. (Luutonen 2002:74-76.) Käsityötuotteisiin liitetään usein hyvin positiivisia merkityksiä, joista tärkeimpänä Luutonen pitää juuri mielikuvaa tuotteiden yksilöllisyydestä, ajatusta siitä, että "tuote on tehty minua varten". (Luutonen 2002:90.)

Osa yrittäjistä oli huomannut yksilöllisyyden arvostuksen olevan kasvussa. Massoille myyminen ei ollut heille toisaalta tavoitteenakaan. Haastateltavat halusivat palvella asiakkaitaan ja löytää juuri heille oikeanlaisen näkemisen ratkaisun.

Sen lisäksi, että työvaiheiden pitäminen mahdollisimman pitkälle omissa käsissä mahdollistaa haastattelemillemme yrittäjille nopeamman toimituksen ja paremman laadunvalvonnan, mahdollistaa se myös yksilöllisempien ratkaisujen tarjoamisen asiakkaille. Pohdimme yrittäjien kanssa sitä, että onko käsityöläispalveluihin ja tuotteisiin liitetyt yksilöllisyyden ja ekologisuuden arvot näkyvissä optikkoliikkeiden arkitodellisuudessa. Osa haastattelemistamme yrittäjistä koki yksilöllisyyden arvostuksen olevan kasvussa, mutta samalla he kuitenkin tiedostavat, että kaikille kuluttajille tämä ei ole yhtä keskeinen valintakriteeri.

H2: Kyllä sitä yksilöllisyyttä taas arvostetaan. Sen näkee siinä että esimerkiksi Luxottica ja Safilo on pienessä ahdingossa. Tai mielestäni.

T1: Onko tämä kaupunkilaisten, tai sanotaan keskiluokkaisten trendi, miten te näette?

H2: On. Kyllä mä uskon, että me myydään semmoiselle aika marginaaliselle ryhmälle näitä. Mikä on meidän asiakaskunta. Tarkoitus ei ole myydä massoille. [...] Että menee nimenomaan semmoiselle, joka arvostaa sitä laatua ja joille hinta

ei ole tärkein kriteeri. [...] Hyvin monet puhuvat kuinka kyllästyneitä ovat siihen että kolmet saa yhden hinnalla kun eivät halua. Se on enemmänkin kirosana kuin mikään hyvä juttu.

Yksi haastattelemistamme yrittäjästä taas suhtautui yksilöllisyyden ja lähipalveluiden arvostuksen nousuun huomattavasti varauksellisemmin. Usealla asiantuntija-alalla toimii muutamia suuria yrityksiä, jotka hallitsevat suurta osaa markkinoista. Suurten yritysten rinnalla toimii usein pieniä erikoistuneita yrityksiä, joiden toimintaa perustuu henkilökohtaiseen asiantuntemukseen ja suhteisiin. Moni kuluttaja valitsee haastateltavan kokemuksen suuren palveluntarjoajan pienen sijaan, vaikka periaatteessa puhuisikin lähipalveluiden puolesta.

H4: Mitä sanoit tuosta lähipalveluiden kysynnästä [onko haastateltava huomannut, että nykyään suosittaisiin enemmän lähipalveluita kuin aiemmin] niin siinä ei ole kyllä vielä trendeissä tapahtunut muutosta. Ihminen haluaa, että hänellä on palvelut lähellä, mutta kuitenkin hän tekee sen valinnan, että lähtee sinne kaupakeskukseen. [...] On se sitten optikkoliike tai maitokauppa halutaan, että se palvelu on siinä kivijalassa, alakerrassa, silloin kun tulee joku hätä. Mutta kun yksinkertaisesti ei se ruokakauppakaan elä sillä, että siitä haetaan maitolitra kerran kahdessa viikossa.

4.4 Pienen liikkeen edut yrittäjälle

Yksityiset optikkoliikkeet pyörittävät huomattavasti pienempää liikevaihtoa ketjuliikkeiden myymälöihin nähden. Ketjuihin kuulumattomat optikkoliikkeet pyörittivät vuonna 2011 keskimäärin 318 000 euron liikevaihtoa liikettä kohden, kun markkinajohtaja Instru optikka -ketjun liikevaihto liikettä kohden oli 590 000 euroa. (SOT 2012:6) Ketjuihin kuulumattomuus kuitenkin merkitsee monelle pienyrittäjälle itsenäisyyttä ja vapautta, mikä tulee esille myös seuraavasta haastattelusitaatista:

H1: [...] Pystyn itse päättämään. Täällä käy paljon edustajia, jotka kertovat just että minkälaisia pokia minä tarvitsisin ja mikä on nyt se juttu ja olen monta kertaa ihmetellyt, että mistä ne tietävät kun ne käy kaksi kertaa vuodessa. Minä tiedän sen itse kaikesta parhaiten. Eli se pienuus ja yksilöllisyys on se juttu millä tämä on pyörinyt, veikkaan näin.

Vakiintunut asiakaskunta, asiakaskunnan tunteminen ja kokemus siitä, minkälaiset tuotteet myyvät, on haastateltavan arvio siitä, miksi liike on pärjännyt alalla.

H1: [...] Teen ampujille aika paljon ja tuonne ilmailupuolelle. Se on yksilöllistä, niin sanottua yksilöllistä palvelua. Ja värejä on muitakin kuin ruskea ja harmaa.

5 Optometristejä ja optikoita

Optometristin työn lääketieteellistymisessä eli kliinistymisessä haastatellut pienyrittäjät näkivät sekä myönteisiä mahdollisuuksia että suuria haasteita. Seuraavaksi tarkastelimme haastatteluaineistossa esiintyviä osittain ristiriitaisiakin näkemyksiä koskien optometristikoulutuksen ja koko alan tulevaisuuden suuntaa. Keskustelimme yrittäjien kanssa siitä, miten optisen alan lääketieteellistyminen vaikuttaa optikon ammattiin ja suhteisiin esimerkiksi silmälääkäreihin. Pohdimme myös sitä, miten optometristikoulutuksen työpajaopintojen väheneminen vaikuttaa optikon ammattitaidon kehittymiseen ja optisen alan kehitykseen.

5.1 Yhteistyö silmälääkärien kanssa

Optikoiden ja silmälääkärien entistä tiiviimpi yhteistyö ja optikon rooli osana esimerkiksi diabeteksen hoitoketjua voisi avata uutta yritystoimintaa optikkoliikkeisiin ja saada diabetesta sairastavat aikaisemmin erikoislääkärin hoitoon (Mäenpää 2012:12-15). Optikon roolin laajentaminen tähän suuntaan ei kuitenkaan ollut kaikkien haastateltavien toiveena.

Haastateltava 1 painotti rajanvedon tärkeyttä optikon ja silmälääkärin välillä. Samalla näiden ammattikuntien olisi hänen mielestään kyettävä tiiviiseen yhteistyöhön, mihin vaaditaan keskinäistä kunnioitusta ja reviirien selkeyttä. Hän suhtautuikin haastateltavistamme ehkä skeptisimmin optikon työn lääketieteellistymiseen, varsinkin jos se ei näy optikon palkassa:

H1: Jos haluaisin olla oikein hyvä optikko niin istuisin tuolla lääkärinhuoneessa ja puhuisin latinaa ja kirjoittaisin myöskin reseptejä. Ja sen takia on lääkärit. Ja siinä on mielestäni yksi juttu myös että optikko tutkii terveet silmät ja lääkäri tutkii sairaat silmät. [...] Voisinhan minä hankkia ne tippaoikeudet [=diagnostisten lääkeaineiden käyttöoikeudet], mutta mitä tekisin niillä? Se on tavallaan tämä palvelukin sitä, että minä korjaan ja teen näkäreitä ja noin pois päin ja jos näen jotain minun täytyy olla jotain mieltä. Ja sitten annan ihmisen, joka on saanut koulutuksen siihen. [...] Se on lääkäri, joka sen kertoo mitä se ihminen tarvitsee, eikä suinkaan se optikko, joka lähtee sivistyneesti arvaamaan, että minkähän takia sun näkösi on nyt mennyt huonommaksi. Niin sen optikon olisi paljon helpompi opetella taivuttamaan ne rillit silleen että se saisi ne niin kuin kuosiin ja että se osaisi taivutella ne niin että sen näkemiseen liittyvät ongelmat poistuisivat osittain. [...] Että siinä mielessä olisin justiin että pidettäisiin kuitenkin tällainen tietynlainen jako tässä hommassa. [...]

H1: Säälittää, että sitä täytyy opiskella mielettömiä asioita ja saat hyvän tittelin ja sitten kuitenkin sun liksa on mitä se on. Niin siis että mitä hyötyä sä saat siitä?

H4:[Joskus meille tulee potilaaksi henkilöitä joilla on] aivovamma. Neurologi on tutkinut tiettyyn rajaan asti mitä päässä on vialla, sen jälkeen se on mennyt neuro-oftalmologille, joka on tutkinut vähän lisää ja selvittänyt, että näkemisessä on tämmöisiä ja tämmöisiä ongelmia, asiakas on käynyt vielä silmälääkärillä ja sitten kun näiltä kolmelta on osaaminen loppunut niin sitten se tulee meille. [...] Ja me alamme sitten ratkaisemaan sitä. Siinä korostuu semmoinen moniammatillinen yhteistyö. Me ei osata tulkita sitä viipalekuvaa sieltä päältä. [...] Me ollaan miellyttävän näkemisen ja silmien yhteistoiminnan ja tämmöisten asioiden ammattilaisia. Kukaan meistä ei yksin pystyisi ratkaisemaan sitä ongelmaa, mutta yhdessä me pystytään. [...]

Esimerkiksi se silmänpohjien kuvaaminen [...] kun hypit [optikko] toisen tontille niin se toinen alkaa suojelemaan sitä omaa reviiiriään. Ja sitä pitäisi välttää. Pitäisi tehdä niin, että jokaisella olisi oma osaaminen ja oma tonttinsa ja meidän pitäisi pystyä yhdistämään se eri tonttien tietämys.

H5: Eli jos teet "kokonaisvaltaisen näöntutkimuksen" johon kuuluu silmänpohjakuvat, niin sinun pitää pystyä analysoimaan se. Tai pitää olla joku joka analysoi sen jos et itse pysty siihen. Että ei se voi mennä niin, että vain lyöt kuvat käteen ja sanot että "siinä, kyllä sulla siellä näkyy silmänpohja olevan".

Yllä haastateltavat 4 ja 5 tuovat selkeästi esille näkemyksensä optikon ammatillisista vahvuuksista ja tiedoista. Näihin ei heidän näkemyksensä mukaan kuulu silmänpohjalöydösten tai viipalekuvan tulkinta, siihen koulutus ei ole riittävä. Siksi tarvitaan yhteistyötä eri alan ammattilaisten välillä, ei raja-aitojen vahvistamista. Sitaaateista käy ilmi myös se, ettei näille optikoille kyse ole ammatillisen itsetunnon puutteesta vaan päinvastoin omien ammatillisten vahvuuksien tunnistamisesta ja niiden hyödyntämisestä.

5.2 Koulutuksen jakaminen

Suomen optisen alan koulutus eroaa monien muiden maiden koulutusmalleista. Esimerkiksi Ruotsissa voi opiskella optometriaa 180 opintopisteen verran Karolinska Institutetissa Tukholmassa tai Linnéuniversitetissa Kalmarissa. Näistä molemmista oppilaitoksista valmistuu optometristeja (Karolinska Institutet a). Karolinska Institutetissa voi opiskella lisäksi 60 opintopisteen maisterikokonaisuuden kliinisestä optometriasta. Maisteriopintojen aloittamisen vaatimuksena on optikon/optometristin tutkinto. (Karolinska Institutet b; Linnéuniversitet.) Ruotsissa on lisäksi Heta Utbildningar Yrkeshögskolanin ammattikorkeakoulutasoinen vuoden kestävä koulutus, josta valmistuu näönkuntouttajia (synrehabiliterare). Koulutus on tarkoitettu sairaanhoitajille. (Hetautbildningar.) Lisäksi Ruotsissa koulutetaan optikkoteknikkoja (optikertekniker) Norrtälje optikcentrumissa. Tutkinto on laajuudeltaan 80 opintopistettä ja koulutus painottuu pääosin käytännön osaamiseen, optikon työn käsityöpuoleen, myyntiin sekä asiakaspalveluun. (Norrtälje optikcentrum.)

Iso-Britannian optometristikoulutus poikkeaa Suomen koulutusmallista. Iso-Britanniassa on 9 yliopistoa, joista valmistuu optometristejä neljävuotisesta koulutuksesta. Sen lisäksi voi Iso-Britanniassa voi opiskella dispensing optics:ia 6 eri opinahjossa. (General Optical Council.) Ruotsin ja Iso-Britannian koulutus on siis melko lähellä toisiaan; optometristi tekee näöntarkastuksia ja kliinistä työtä optikkoliikkeissä ja dispensing optician ja optiktekniiker keskittyvät työssään optikkoliikkeissä silmälasien valmistamiseen, korjaamiseen ja tuotteiden myyntiin. Optometristin/dispensing optician – tutkintojen jälkeen on mahdollista suorittaa maisterin tutkinto useammassakin yliopistossa. Kliinisen optometrian maisteritutinnon voi suorittaa esimerkiksi Cardiffin yliopistossa (Cardiff University).

Haastateltava 1 ei näe viisaana lähteä jakamaan suomalaista optikkokoulutusta eri erikoistumissuuntiin, esimerkiksi niin, että koulutuksessa olisi erikseen pajaoptikon ja optometristin linjat:

H1: Porukkaa tällä alalla on tosi vähän. Ettei se ole mahdollista, että sinulla olisi pajaoptikko ja myyntioptikko ja yksi joka tekee näöntarkastukset ja noin pois päin. Että tähän yksinkertaiseen asiaan valjastetaan viisi ihmistä ja meitä on vain viisi miljoonaa. Niin kaikki hengittää huonosti.

Kaikki haastatellut eivät kuitenkaan suhtautuneet opintojen erikoistumismahdollisuuksiin yhtä epäilevästi. Haastateltava 2 näki työpajaopinnot tärkeinä, mutta hänen mielestään osan niistä voisi järjestää vapaasti valittavina opintoina. Hänen omana opiskeluaikanaan ei Metropoliassa ollut vapaasti valittavilla opintojaksoilla juuri optiseen alaan liittyvää opetustarjontaa. Hän arvelikin, että työpajakursseille olisi olemassa tilausta ja kiinnostusta opiskelijoiden keskuudessa:

H2: [...]Ja kun nimenomaan nykyinen trendi on semmoinen käsityöläisyyden arvostus ja noin niin uskon, että jos on vapaasti valittavissa, niin oppia sitä ja tehdä käsin. Niin en usko että se kokonaan häviää. Toivon ainakin niin.

Koulutuksen uudistukset eivät saaneet suinkaan tuomiota suurimmalta osalta haastattelemistamme optikoista, vaan niihin suhtauduttiin jopa varovaisen myönteisesti ja niissä nähtiin mahdollisuuksia. Varsinkin jatkokoulutautumisen mahdollisuus koettiin positiivisena uudistuksena. Tähän asti vaaditut erilliset pätevyttämiskurssit saivat sen sijaan paljon kritiikkiä osakseen:

H4: Nämä uudet ammattikorkeakoulu-uudistukset ovat tuoneet sen, että jotain on laitettu lisää ja se on sitten taas jostain pois. Ja en minäkään voi sanoa, että se

lisäkään on huono, koska se antaa nyt jatkotutkimusmahdollisuuksia. Että sä voit periaattessa lukea optometristista halutessasi tohtoriksi asti. Mikä on sitten taas toisaalta mun mielestä hyvä asia. Ja jostain pitää sitten karsia. Ei sekään mun mielestä ole ollut oikea malli mitä aikaisemmin on ollut, että sä luet itsellesi jonkun pätevyyden ja tutkinnon ja sitten joudut sen jälkeen maksamaan monia tuhansia kun koulutat itsellesi jotain pikku oikeuksia.

Myös koulutuksen jakamisen taloudelliset tekijät ja Suomen optisen alan pienuus kuitenkin otettiin huomioon haastatteluissa. Yksi haastateltavista totesikin, että lopullinen erikoistuminen on jokaisen hoidettava itse työelämässä:

T1: Onko se niin, että jos haluaa tosi hyväksi jossain niin erikoistuminen on vääjäämätöntä? [...] Pitäisikö meidän jakaa koulutus optikko- ja optometristilinjoihin?

H4: Joo siinä olisi ihan ideaa, että jokainen voisi valita vähän erikoisosaamistaan ja suuntautumistaan, mutta ymmärrän myös sen taloudellisen seikan, että se koulutettavien määrä on vielä niin pieni. Niin se on sen kautta mahdotonta.

H5: Se tapahtuu liikkeissä sitten se erikoistuminen.

H4: Että tietyllä lailla koulu antaa teille auttavat eväät jotenkuten selvitä työelämässä ja se jää sinne työelämän harteille hankkia se lisäosaaminen.

Käsityöläisyyteen liittyy myös jatkuva taitojen ylläpitäminen, eli vaikka koulutuksessa olisikin työpajaopintoja, ilman niiden harjoittamista taidot unohtuvat helposti. Mikäli omalla työpaikalla ei ole mahdollista pitää yllä ”pajataitojaan”, ei käsillä tekemisen taito säily haastateltavien kokemuksen mukaan kovinkaan kauaa. Tämä tuli esiin esimerkiksi puhuttaessa kokemuksista pajaharjoittelussa olleista opiskelijoista:

H4: On esimerkkejä semmoisesta, että meillä on ollut tässä opiskelijoita töissä, sanotaanko että ne on tässä kaksi vuotta ollut opiskelujen ohella töissä ja osanneet valmistaa lähestulkoon kaiken. Sitten ovat saaneet paperit, lähteneet työelämään, olleet pari-kolme vuotta hommissa isolla ketjulla. Sitten tulevat tässä käymään ja tekemään itselleen silmälasit, niin ne ei enää osaa.

H5: Niin, sitä ammattitaitoa pitää pitää yllä.

H4: Että 80 prosenttia osaamisesta katoaa ihan muutamassa viikossa jos ei kuukaudessa. Jos ei sitä tee. Plus siinä on se, että kun teet ja pyörittelet niin se pyörittäminen on automaatiota.

5.3 Optikko, työpajaopinnot ja "näppituntuma"

Osa haastateltavistamme kertoi ymmärtävänsä hyvin, että kaikki optikot eivät edes halua hioa tai korjata, eikä kaikkien tarvitse olla käsityöläisiä. Silti "näppituntuman" saaminen koettiin oleelliseksi osaksi optikon ammattitaitoa. Ja siksi koulutuksessa tulisi yhä vastaisuudessaakin keskittyä eri materiaalien käyttäytymiseen käsissä ja siihen miten linssit ja kehykset yhdistyvät konkreettisesti yhdeksi tuotteeksi. Kaikkea ei tulisi haastateltava 3:n mielestä sysätä työelämän vastuulle:

H3: Eihän kaikkien tarvitse tykätä [työpajaopinnoista], mutta jokaisella pitäisi olla edes vähän näppituntumaa niihin.

H3: Minun mielestäni sitä pajatyötä tarvitsee jo siihen, että osaat myydä oikeanlaisia linssiratkaisuja oikeanlaiseen kehykseen. Että jos et ole koskaan käsitellyt linssijä niin on varmasti tosi vaikea hahmottaa että mitä voit ylipäättään laittaa millekin ja kellekin. Mielestäni pitäisi osata käsitellä linssijä vaikkei niitä sitten oikeasti työelämässä hioisikaan. Pitää tietää että miten ne käyttäytyy ne materiaalit ja miten voit taivutella. Ja ne pitäisi kuitenkin oppia jo koulussa. Se on kuitenkin sitä arkipäivää. Se olisi hullua jos ei koulusta valmistuttua osaisi taivutella yhtään kehyksiä.

Optikoksi ei ole enää vuosiin voinut opiskella oppisopimuksella. Useampi haastateltavistamme koki kuitenkin oppisopimusmallin sopivan optikkokoulutukseen erittäin hyvin, koska siinä paino on käytännön työskentelyssä ja sen kautta oppimisessa. Tämä ei kuitenkaan sulje pois optikon teoreettisen tiedon tarvetta, painottaa eräs yrittäjästä:

T1: Pitäisikö tällä alalla olla vielä oppisopimuskoulutusta?

H5: Olisi se ihan hyvä.

H4: Mielestäni parhaat optikot tulivat vanhalla oppisopimusmallilla. Siis kaikki teoria on oltava pohjalla, se on se perusta. Mutta tässä ammatissa korostuu kuitenkin niin paljon se käytännön osaaminen. Ja nämä oppisopimuskoulutetut henkilöt olivat vaan käytännön osaamiseltaan ihan toista luokkaa.

Vaikka optometristikoulutuksessa on yhä varsin suuri osa käytännön harjoittelua, ei se siis tämän haastateltavan mielestä vastaa oppisopimuskoulutuksen tuomaa käytännön osaamista. Näppituntumaa on mahdollista saada eri koulutusmalleilla, mutta samanlaatuista osaamista ne eivät hänen mielestään kuitenkaan tuota.

6 Käsiyöläisyys ammattitaitona ja -asenteena

Olemme tähän mennessä tarkastelleet käsiyöläisyyttä pääosin konkreettisten käden taitojen harjoittamisena. Käsitteen voi ymmärtää kuitenkin myös ennen kaikkea tietynlaisena ajattelutapana ja suhtautumisena työntekoon/yritykseen. Tällöin käsiyöläisyyden merkitys laajenee sellaisiin ammattiteihin, joita ei yleensä lueta käsiyöläisammattien joukkoon. Se kuitenkin samalla myös muuttuu huomattavasti vaikeammaksi saavuttaa, koska oleelliseksi tulevat tavoitteet tekemisen takana, eivät ainoastaan konkreettiset teot.

6.1 Käsiyöläisyys ajattelu/työskentelytapana

Richard Sennett tutkii teoksessaan *The Craftsman* käsiyöläisyyden¹ merkityksiä ja historiaa. Hän käsittelee käsiyöläisyyttä ensisijaisesti asenteena työntekoa kohtaan ja arvoina, vaikka käytännön tekniikatkin kuuluvat olennaisesti kuvaan. Keskeistä käsiyöläisyydessä on hänen mukaansa halu tehdä työ hyvin sen itsensä tähden (Sennett 2009:9) ja siihen kytkeytyy vahvasti ammatillinen itsearvostus (Sennett 2009:21). Käsiyöläistä ajattelutapaa ja työskentelytapaa määrittää hänen mukaansa käden ja pään, eli käytäntöjen ja luovan ajattelun välinen vuoropuhelu, minkä avulla pyritään ongelman aktiiviseen etsimiseen ja ratkaisuun (Sennett 2009:9-10). Tällaista työskentelyasennetta uhkaavat Sennettin mukaan esimerkiksi kilpailun yhteistyön edelle asettavat organisaatiokulttuurit, joissa työn tekemistä hyvin sen itsensä tähden ei huomioida tai palkita (Sennett 2009:28-37). Toisaalta teknologian kehittyminen on tehnyt käsin tekemisestä ja toistosta monissa käsiyöläisammateissa harvinaisempaa (Sennett 2009:37-45).

Pelkkä mekaaninen suorittaminen ei ole Richardin mukaan käsiyöläisyyttä, vaan siihen pitää liittyä myös ymmärrys ja luovuus. Toisto oikein toteutettuna mahdollistaa käsiyöläisen taidon kehittymisen, mutta tärkeää on se, ettei toisto pelkästään tähtää ennalta määrätyn tavoitteen saavuttamiseen vaan, että tavoitteet ovat avoimia ja ne voivat kehittyä ymmärryksen kasvaessa. Järjestelmän avoimuus ja virheiden hyväksyminen osana harjoittelua mahdollistaa teknisen taidon mahdollisimman korkean kehityksen. Tuntuma materiaaleihin ja niiden käyttäytymiseen - eli "näppituntuma" - on tärkeää käsiyöläiselle työskentelytavalle. (Sennett 2009:37-38;155-161.)

¹ Sennett käyttää englannin kielistä termiä *craftsman*, jonka voisi suomentaa taitotyöläiseksi.

6.2 Suhde koneisiin

Pienet työpajat alkoivat 1800-luvun ja teollistumisen myötä yhä enemmän toimia keksintöjen ja tuotekehityksen paikkoina, joista tuotanto siirtyi tehtaisiin tuotteiden ja valmistusprosessien niin salliessa. Samalla kun teollistuminen ja tuotteiden yhdenmukaisuus eteni, alkoi kuitenkin kuulua myös yhä enemmän ihmisen kädenjälkeä ja tuotteiden epätäydellisyyttä eli yksilöllisyyttä ihannoivia äänenpainoja. Esimerkiksi Englannissa ja Yhdysvalloissa 1800-luvulla massatuotantoa vastustamaan ja käsin tehtyjen tuotteita puolustamaan syntyi arts and crafts -liike. (Bogin 2010:186; Sennett 2009:84.)

Käsityöläisen suhde koneisiin on siis historiallisesti ollut jännitteinen, eikä tietotekniikan kehitys ole tätä suhdetta juuri helpottanut. Yhtenä esimerkkinä tietotekniikan ja käsityöläisyyden välisestä problematiikasta Richard Sennett käyttää arkkitehdinkin työssä yleistynyttä tietokoneavusteista suunnittelua (CAD, computer-aided design). Arkkitehdin ennen käsin piirtämiä suunnitelmia voi nykyään toteuttaa tietokoneilla, mikä nopeuttaa suunnitteluprosessia ja mahdollistaa asioita, mitkä ennen eivät olleet mahdollisia. Arkkitehti Renzo Pianon näkemyksiin viitaten Sennett kuitenkin muistuttaa, että tämä työvaiheiden ulkoistaminen tietokoneille on ollut monin paikoin heikentämässä arkkitehtonista ymmärrystä ja johtanut pahimmissa tapauksissa toimimattomiin rakennuksiin tai niiden osiin. Pianon mukaan ongelma syntyy siitä, että käsityöläinen ajattelun ja tekemisen yhteys sekä piirtämisen ja uudelleenpiirtämisen vaatimus voidaan pitkälti ohittaa käytettäessä tietokoneohjelmia suunnittelussa. (Sennett 2009:39-45.)

Tekemämme haastattelut heijastelivat toistuvasti samankaltaista suhtautumista koneisiin. Koneet itsessään eivät tee kenestäkään käsityöläistä, muistutti meitä muutamakin yrittäjä. Samalla kun nämä yrittäjät käyttävät uusinta teknologiaa hyväkseen vaikkapa yksilöllisiä digitaalisesti hiottuja linsskejä tarjotessaan, he painottavat, että optikon keskeistä ammattitaitoa on ennen kaikkea kyky ymmärtää tuotteensa ja hyödyntämiensä teknologioiden ja tekniikoiden perusteet. Tämän perusteiden ymmärtämisen avulla on mahdollista tarjota asiakkaalle sopivinta palvelua ja toimivimmat tuotteet.

T1: Mitä hyvän optikkoliikkeen pajasta pitäisi löytyä. Mikä sinun mielestäsi on kunnollinen optikkoliikkeen paja?

H1: [...] Se paja ei sitä juttua tee vaan se, että sinä tiedät mitä sinä teet. Kuinka sä lähdet ratkaisemaan sitä ongelmaa, minkä sinun kädentaidoillasi pitäisi saada tehtyä. Se ei ole [kiinni] tilasta eikä se ole työkaluista. Aika askeettisilla työkaluilla saat aikaan hyvän korjauksen. Kerran olin jossain kuppilassa ja ihminen oli ihan kusessa. Sillä oli hirveät miinusvoimakkuudet ja siltä lähti ruuvi, tippui jonnekin. Niin mä en voinut muuta sanoa kuin että: "ihan pikku hetki niin mä hoidan tän ju-

tun". Ja työnsin siis sille hammastikun sinne. Eikä sillä tullut mieleenkään ja sillä oli hienot vehkeet rikki eikä olisi kotiinsa osannu.

Kyseiselle yrittäjälle ammattitaito on siis ennen kaikkea sitä, että tietää miten ratkaista ongelma saatavissa olevin keinoin. Luova optikko voi pelastaa lähimmäisen päivän vaikkapa pelkän hammastikun avulla.

H1: Jos et tiedä siitä asiasta mitään, että miten noita linsejä asennetaan tuonne tai, että sinulla on vain teoria niin et tiedä [...] sitten kun olet näöntarkastuksessa ja siellä tulee jotain forioita niin voit tietää että voitko jättää tämän auki tukeaksesi sen ihmisen näkömukavuutta. Tai että missään tapauksessa et voi käyttää 65 - linssiä vaan täytyy ottaa 70. Eli kaikki tällaiset asiat tulevat sieltä kautta sitten kun tiedät mitä teet.

Käsityöläisoptikon on siis pystyttävä ennen kaikkea yhdistämään teoria käytäntöön. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi löydetyn piilokarsastuksen ja tarvittavan linssin halkaisijan luonnollisen yhteyden ymmärtämistä kuten yllä. Myös haastateltavat 4 ja 5 painottivat optikon syvällisen ymmärryksen tärkeyttä, eivät niinkään koneiden ominaisuuksia.

T1: Te hiotte [erikois]kaarevia linsejä. Onko tuo kone (reunahiontakone) erityisen hyvä kaareville linseille?

H4: Ei. Se on 20 vuotta vanha perus HOYAN:n tahko. [...] Se on osaamiskysymys. Pitää tuntea tuon koneen sisällä olevat softat ja ohjelmointimahdollisuudet. Periaatteessa kaikissa nykyaikaisissa tahkoissa on ohjelmat ja softat sisällä. Sinun pitää vain tuntea ne. Että mitä kone tarjoaa sinulle. Tuolla voi hioa vaikka 8 peruskaarevuuden linssit, sinun pitää vain tietää mitä teet.

[...]

T1: Olennaista ei siis ole se että miten uudet välineet on, vaan ymmärtää toiminnan siellä pohjalla?

H5: Niin, osaa käyttää niitä. Osaa tehdä. Ymmärtää kokonaisuudet.

T1: Onko se ylipäättään enemmänkin se käsityöläisyyden ajatus?

H4: No minut on opetettu pajatöihin aikoinaan siten, että kun pystyin tekemään kaiken käsin niin sitten sain alkaa käyttää koneita. Mielestäni se on se lähtökohhta.

Kuten yllä olevista sitaateista ilmenee, moni haastattelemistamme yrittäjistä suhtautui suurella ammattilypeydellä siihen, että koneet eivät vie optikkoa vaan päinvastoin. Optikon ammattitaidossa on kyse teoreettisen osaamisen ja "näppituntuman" jalostumisesta käsityöläisyydeksi, koneilla tai ilman. Ymmärrys näköjärjestelmän toiminnasta, kuten esimerkiksi haastateltava 1:n yllä mainitsemista piilokarsastuksista, ei ole tällöin erillinen osansa näöntutkimusta vaan siitä tulee tärkeä tekijä silmälasien valmistamisessa.

6.3 Optikon työn laadun mittareita

Voidaan siis ajatella, että käsityöläisyyteen ei välttämättä tarvita työpajaa vaan ennen kaikkea asenne ja halu ymmärtää työnsä perusteet ja tätä kautta tehdä työ mahdollisimman laadukkaasti. Mutta miten määritellä laadukas työ optisella alalla?

Esimerkiksi silmälasilinssien valmistuksessa ja muotoon hionnassa on olemassa optisella alalla hyväksytyt standardit (OAT 2005), joiden mahdollisimman tarkan toteuttamisen voi tulkita osoitukseksi laadukkaasta optisesta tuotteesta. Optometrian Eettinen Neuvosto on puolestaan laatinut "Ammatillisen ohjeen optikon toimen harjoittamisesta", jossa se linjaa hyvän näöntutkimuskäytännön, hyvän piilolasitutkimuskäytännön sekä hyvän silmien terveystarkastuskäytännön (OEN 2014) . Näiden suositusten toteuttamisen voi katsoa optometristin työn laadukkuuden mittariksi, mutta toleransseissa pysyminen ja suositusten mukaisen näöntarkastuksen suorittaminen ei kuitenkaan vielä vaadi käsityöläistä ajattelutapaa. Käsityöläinen ymmärrys suositusten ja toleranssien takana olevista pyrkimyksistä sen sijaan auttaa hahmottamaan sen, miten on mahdollista tuottaa toimiva palvelu tai tuote asiakkaalle (ks. Sennett: 45-46). Valmistus- ja asennustoleranssien mukaisetkaan silmälasit eivät aina ole miellyttävät käyttää ja tällöin monipuolinen käsityöläinen ymmärrys voi auttaa selvittämään ongelman.

6.4 Näöntarkastus käsityönä

Käsityöläinen asenne on yletettävissä myös näöntarkastuksiin, jotka tulevat tulevaisuudessaakin olemaan optikon ammattiosaamisen ydintä. Eräs haastateltavista kuitenkin toi myös esiin näöntarkastuksen käsityöläisen luonteen silloinkin kun ajattelemme näöntarkastusta tuotteena. Siinä näkyy aina optikon kädenjälki:

MS: Onko näön tarkastaminen käsityötä?

H5: No sehän on ihan puhtaasti käsityötä. Ei sinulla tule koskaan kahta samanlaista tulosta. Ei mitenkään.

Jokainen tarkastus on erilainen ja tuloksissa on hyvin helposti jonkin verran vaihtelua, vaikka tarkastukset olisi tehty samana päivänäkin pätevän optikon toimesta. Näöntarkastustuloksessa ja silmälasimääräyksessä näkyy siis optikon "kädenjälki". Silmälasimääräykseen liittyvät omat kokemuksen ja toiston tuomat hyväksi havaitut käytännöt. Kuten David Elliott muistuttaa, silmälasien määräämisen voi katsoa olevan pikemmin taitoa (art) kuin tiedettä (science) (Elliott 2008:40).

6.5 Optikon työn arvostus

Käsityöläisyyteen liittyy ylpeys omasta osaamisesta ja ammattitaidosta. Miten helppoa tällaisen itsearvostuksen ylläpito on silloin, jos tätä ammattitaitoa markkinoidaan ilmaiseksi?

T1: Tuntuuko että optikkojen itsearvostus tai ammattilypeys olisi tässä viime vuosien myllerryksessä ottanut kolauksen. Ajattelevatko ne niin kuin jotkut asiakkaat, jotka sanovat, että mennään "vain" optikolle?

H4: Ei se ole viime vuosina alentunut. Siis te opiskelette kolme ja puoli vuotta ja se teidän pääosaamisenne minkä saavutatte on näön tutkiminen. Jos se tarjotaan ilmaiseksi niin siinä on aika iso ristiriita.

H5: Ei suutarikaan tee ilmaiseksi mitään.

H4: Eikä lääkäri. Eikä taksikuski aja ilmaiseksi.

[...] Se on varmaan 80-luvulla aikoinaan lähtenyt se, että [eräs optikkoliikeketju] on ottanut kilpailukeinoksi ne ilmaiset näöntarkastukset ja sen jälkeen kun ihmiset saadaan opetettua tuommoiseen, niin ei niitä saada enää opetettua pois.

H5: Ja tämä tarjousten takominen on ihan... Joskus 80-luvun alussa oli hyvä jos sai 4 prosenttia hinnasta pois ja se oli suunnilleen omalle äidille.

H4: Eli kaikki alennukset ja muu tällainen syö pois sitä arvostuspohjaa kaikilta.

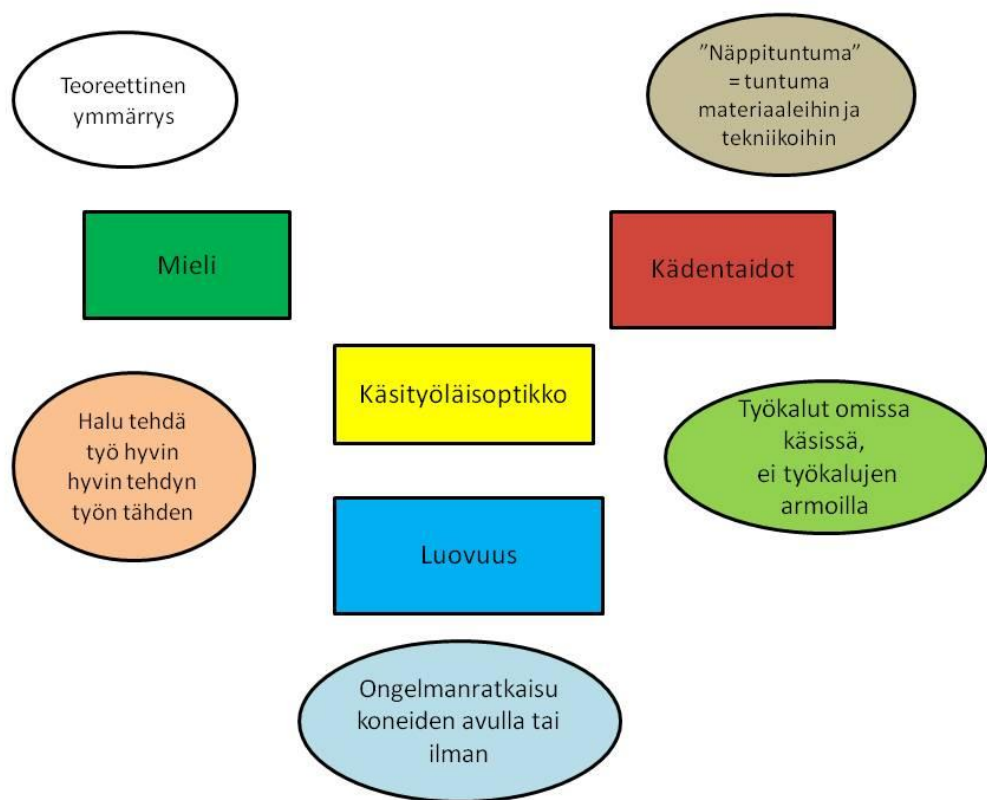
Mutta kuluttajankin aseman ymmärretään hintakilpailun keskellä olevan haastava. Miten tavallisen silmälasinostajan voi olettaa ymmärtävän tuotteiden välisiä eroja, jos parhaan Suomessa aiheesta annettavan koulutuksen saaneellekin henkilölle se voi olla vaikeaa? Eräs haastattelemistamme yrittäjästä yhdisti tämän ongelman optikon työn kliinistymisestä mahdollisesti seuraavaan myymälätyön vähenemiseen:

H4: Ja vielä lisänä se, että me myydään tuotteita, jota - jos mennään hienoon nykyaikaiseen monitehoon - niin veikkaan, että 95 prosenttia Suomen optikoista ei pysty niiden kesken tekemään vertailua. Millä voidaan olettaa, että asiakas pystyisi vertaamaan tuotteita? Ja jos hänelle tarjotaan 129 euron monitehoja, johon sisältyy kehys tai sitten 700 euron. [...] [Asiakas] ei ymmärrä materiaalieroja ja -ominaisuuksia, ei pinnoite-eroja ja ominaisuuksia eikä linssi-design -eroja ja ominaisuuksia niin se tekee tosi ison ongelman ja myös vaatii aika paljon siltä, joka niitä linssejä myy. Ja sitten taas mietitään sitä, että optikot siirtyvät enemmän ja enemmän kliinisesti sinne näöntarkastustilaan ja myymälän puolella on myyjä, joka tietää vielä vähemmän kuin tämä optikko olisi tiennyt kyseisestä tuotteesta.

7 Yhteenveto: teoria käsityöläisyydestä optisella alalla 2010-luvulla

Vedämme seuraavaksi yhteen haastattelujen ja tutkimuskirjallisuuden huomioita ja muodostamme niiden pohjalta teorian käsityöläisyyden merkityksestä ja arvosta optisella alalla ja erityisesti optikon työssä 2010-luvulla.

7.1 Käsityöläisoptikon ihanne

Kuvio 1. Käsityöläisoptikon ominaisuuksia

Yllä olevaan kuvioon 1 olemme koonneet itsellemme tärkeimpiä käsityöläisoptikon ihanteeseen liittyviä ominaisuuksia. Kuvion keskiössä on käsityöläisoptikko, jonka tekeminen perustuu kolmeen peruspilariin, *mieleen*, *kädentaitoihin* ja *luovuuteen*. *Mieleen* liittyy sekä teoreettinen tietopohja että pyrkimys laadukkaaseen työntekoon. *Kädentaitoihin* taas yhdistämme "näppituntuman" ymmärrettynä laajasti käytännön tuntuuna materiaaleihin ja tekniikoihin. Kolmas keskeinen käsityöläisoptikon ominaisuus on *luovuus*, joka tarkoittaa kykyä ongelmanratkaisuun olemassa olevin keinoin ja työ-

kaluin. Kaikki nämä ominaisuudet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja mahdollistavat käsityöläisen työtavan.

7.2 Käsityöläisyys ja palkkatyö

Haastatteluaineiston ja kirjallisuuden pohjalta voi tarkastella käsityöläisoptikon ihannetta suhteessa työntekoon ja verrata tätä ainoastaan työvoimana käytetyn optikon suhteeseen työntekoa kohtaan. Taulukon 1 olemme laatineet Heyingia (2010:54-55) ja Sennettin (2009) teoretisointeja mukaillen, kuitenkin ottaen huomioon optisen alan erityispiirteet. Kyse on ihanteesta ja kärjistyksestä, todellisuudessa nämä piirteet saattavat hyvinkin ilmentyä yhden ja saman optikon toiminnassa. Näin ollen huonona päivänä käsityöläisoptikosta voi tulla *optikko vain työvoimana* ja vain töihin tullut optikko saattaa hetkeksi löytää käsityöläisen tarkoituksen tekemiselleen. Joka tapauksessa nämä kaksi asennetta kuvaavat sitä, miten käsityöläisyys voi ilmentyä tai olla ilmentymättä optikon/optometristin ammatissa.

Käsityöläisoptikko	Optikko vain työvoimana
Työ hyvin työn itsensä tähden	Työ palkinnon vuoksi
Pään ja käden yhteys	Tehokas rutiini
Luova ongelmanratkaisu	Ennalta määritetyt toimintatavat
Tarve ymmärtää toimintansa perusteita	Ei tarvetta ymmärtää miksi tekee mitä tekee, kunhan toteuttaa virheettömästi.
Ammattilypeys, työn nautinto	Työpaikka
Henkilökohtainen suhde työn tuloksiin	Työskentely yläportaalle

Taulukko 1. Käsityöläisoptikon ja vain työvoimana käsitetyn optikon suhde työhön

Vaikka luontevimmin käsityöläisoptikon ihanne liittyy ehkä optikkoyrittäjyyteen ja pieniin itsenäisiin optikkoliikkeisiin, joilla on suuri vapaus valita itse työtapansa, ei se suinkaan ole mahdoton pyrkimys ketjuliikkeessäkään. Kyse on sekä johdon että työntekijän arvoista ja organisaatiokulttuurista. Suuretkin organisaatiot on mahdollista järjestää niin, että niissä pienuudelle ja itsenäiselle ajattelulle annetaan tilaa, kuten esimerkiksi taloustieteilijä F.A. Schumacher teoksessaan *Small is Beautiful* on esittänyt (Schumacher 1973:158).

7.3 Kädenjälkiä

Käsite "kädenjälki" sopii hyvin problematisoimaan optikon ammatin monitahoista käsityöläisyyttä. Vahvemmin kuin monessa muussa ammatissa, optikon kädenjälki leimaa koko silmälasien hankkimisprosessia ja huoltopalveluita. Käden jäljeksi voi ymmärtää kaiken sen henkilökohtaisen vaikutuksen, mikä optikon tai optikkoliikkeen palveluissa ja tuotteissa välittyy asiakkaalle tai ulkopuoliselle. Oli siis optikko käsityöläinen tai ei, kädenjälki palveluun jää väijäämättä. Taulukkoon 2 olemme koonneet silmälasien ostoon liittyviä vaiheita ja listanneet jokaiseen näistä mahdollisesti liittyviä kädenjälkiä. Taulukolla pyrimme tuomaan esille tutkimuksemme yhteydessä esiin nousseen huomion siitä, miten yrityksen ja yksittäisen optikon kädenjälki silmälasien hankintaprosessissa on näkyvillä monessa vaiheessa silloinkin kun varsinaista silmälasien valmistusta ei oteta huomioon.

Optikkoliikkeen toiminta silmälasien hankinnan yhteydessä	Kädenjälkiä
Asiakaspalvelu	Ystävällinen, välinpitämätön, henkilökohtainen, etäinen
Näöntarkastus	Kiireinen, perusteellinen
Kehysvalinta	Silmälasien istuvuus, linssien toimivuus, ulkonäkö
Linssityypin suositus ja valinta	Kriteerinä tarkoituksenmukaisuus vai joku muu (yrityksen linja, kampanjatuote, paras kate?)
Linssien mitoitus	Rakenteen toimivuus
Toimitusaika	Etukäteistieto, informointi viiveistä, ilmoitus saapumisesta
Lasienvuotus	Kehysten istuvuuden optimointi
Jatkopalvelut	Istuvuuden säätö, korjaustoimenpiteet

Taulukko 2. Silmälasien oston vaiheita ja optikkoliikkeen kädenjälkiä

7.4 Optikon perinteiset käden taidot

Jos taas ajattelemme käsityöläisyyttä konkreettisina kädentaitoina, on sille tutkimuksemme perusteella nähtävissä muutamia merkittäviä haasteita tässä ajassa. Koulutuksen kliinistyminen käytännön harjoittelun kustannuksella nostaa esille huolen siitä, onko koulutuksessa saatava "näppituntuma" tulevaisuudessa yhä ohuempaa. Toisaalta, kuten aineistosta käy ilmi, kädentaitoja täytyy pitää joka tapauksessa aktiivisesti yllä. Jos niitä siis työelämässä tarvitsee, niitä todennäköisesti tulee opittua.

Koulu kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden taloudellisesti riskittömään materiaalien rajojen kokeiluun, mikä taas työelämässä ei useinkaan ole mahdollista. Tämä paineeton rajo-

jen kokeilu on tärkeä aloittelevan käsityöläisoptikon "pesämuna", minkä kerryttämisen työpajaopinnot mahdollistavat. Ja tähän kerryttämiseen käytettävä aika on vähentynyt huomattavasti viime vuosina.

Toinen kädentaitojen kokema haaste tulee optisella alalla yleistyneen hintakilpailun myötä. Hintakilpailu johtaa usein kustannusrakenteen virtaviivaistamiseen ja myynnissä korostuu määrä laadun sijaan. Kuten olemme tutkimuksemme perusteella nähneet, osa optikkoliikeketjujen myymälöistä ohjaavat esimerkiksi kiireellisen korjauksen tarpeessa olevia asiakkaitaan yksityisiin liikkeisiin, joissa yhä tiedetään kehyksiä korjattavan (ks. luku 3.3). Optisen alan kilpailutilanteeseen ja erilaisiin kilpailustrategioihin liittyy myös kolmas taulukkoon kokoamamme haaste kädentaidoille, eli reunahionnan ja korjauspalveluiden keskittyminen. Tämä etäännyttää silmälasien valmistamisen ja korjauksen tehokkaasti optikon arjesta, mikä tekee saavutetunkin "näppituntuman" ylläpidon hankalaksi.

Kädentaitojen kohtaamat haasteet optisella alalla tänä päivänä	
Koulutuksen kliinistyminen ja käytännön harjoittelun väheneminen	Mistä "näppituntuma"?
Hintakilpailu ja myyntipaineiden kasvaminen	Nähdäänkö käsityöpalvelut taloudellisesti kannattavina? Onko optikolla aikaa tarjota mahdollisimman laadukasta palvelua/käyttää koulutuksessa saamaansa korjausosaamista?
Reunahionnan ja korjauspalveluiden keskittyminen	Silmälasien valmistuksen ja korjauksen etäännyminen optikon arjesta, "näppituntuman" katoaminen

Taulukko 3. Kädentaitojen kohtaamat haasteet optisella alalla

8 Pohdintaa

8.1 Suuruus vs. pienuus optikkoliikkeen strategiana

Opinnäytetyömme aihe peilautuu mielenkiintoisella tavalla moniin laajempiin länsimaisia yhteiskuntia muokkaaviin rakenteellisiin murroksiin ja kulutustottumusten muutoksiin. Teollisuustyöpaikkojen siirtyessä yhä enemmän halvan työvoiman maihin, on läntisessä maailmassa tullut tarpeelliseksi miettiä uudelleen sitä, mistä menetettyjen teollisuustyöpaikkojen tilalle saadaan töitä. Kuten luvussa 4 huomasimme, käsityöläisyyden ja paikallisuuden korostamista voi nähdä yhtenä vastauksena tähän tilanteeseen ja kilpailukeinona globaaleilla markkinoilla.

Kuten Anne-Maria Raitilan ja Peppi Valonen-Säilän Metropolia ammattikorkeakoulun optometrian opinnäytetyö tuo esille, merkittävä osa optisen alan suurista toimijoista on valinnut markkinointistrategiakseen hinnalla ja edullisella mielikuvalla kilpailun. Kuten kirjoittajat esittävät, hinnalla kilpailu ei välttämättä ole kuitenkaan kannattavaa pienemmille toimijoille. (Raitila & Valonen-Säilä 2009:57-61.) Tutkimuksestamme käy selvästi ilmi kuinka optisen alan pienyrittäjät eivät usein pyrikään kilpailemaan suurien kanssa näiden omilla keinoilla vaan panostavat tuotteiden ja palvelun laatuun. Erityisesti haastatteluistamme kävi ilmi se, miten myymälän yhteydessä tapahtuvalla reunahionnalla voidaan palvella myös nykyaikaista kuluttajaa, eikä kyse ole pelkästään nostalgiaa tai käsityöläisyyden romantisoinnista.

Pelkkä yrityksen suuri koko ei kuitenkaan väistämättä merkitse käsityöläisyyden tappiota. Suurikin organisaatio voidaan järjestää niin, että yksittäisille optikoille suodaan mahdollisuus toteuttaa käsityöläistä asennetta ja luovuutta työssään. Edes työpajatoiminnot eivät ole edellytys käsityöläisoptikon ammattitaidon toteuttamiseen, tai kuten haastateltava yksi meitä muistutti ei " se paja ei sitä juttua tee vaan se, että sä tiedät mitä sä teet." Tämä ymmärrys on kuitenkin ensin hankittava joltain kautta.

8.2 Optisen alan ekologisuudesta

Suomen optisen toimialan viimeisimmässä strategialinjauksessa yhtenä megatrendinä nähdään ekologisuus ja eettisyys:

Alan on pystyttävä vastaamaan kysymyksiin lapsityövoiman käytöstä, veden kierrätyksestä, materiaalien kierrätyksen järjestämisestä sekä vertailemaan objektiivisesti paikallisen ja massatuotannon etuja ja haittoja. Silmälasien linssien valmistuksessa korostuu erityisesti veden käyttö. Merkittävä kysymys on myös tuotteiden hyvä laatu ja materiaalit, joilla turvataan ihmisen terveyttä. Huonot linssit ja allergisoivat kehykset eivät edistä kestävästä kehitystä. (SOT 2012:12)

Vaatimusta siitä, että "paikallisen ja massatuotannon etuja ja haittoja" tulisi pystyä "vertailemaan objektiivisesti" voi pitää rohkeana lausuntona optisen alan yritysten etujärjestöltä. Myös laadukkaiden tuotteiden ja ekologisuuden yhteyden painottaminen voidaan tulkita jopa kritiikiksi halvoilla tuotteilla kilpaileville optikkoliikeketjuille. Kovin eriteltyä tuomiota ei SOT kuitenkaan pyri ymmärrettävästi langettamaan asiassa ja ekologisuuden megatrendi ohitetaankin linjauksessa verrattain nopeasti ja syvällisemmin sen merkitystä arvioimatta.

Vastuu tuotteiden laadukkuudesta on joka tapauksessa niitä myyvillä tahoilla ja ainakin pienyrittäjät voivat halutessaan vaikuttaa paljonkin tuotevalikoimansa laatuun. Käsityöläisen palvelun ja tuotannon voi katsoa lähtökohtaisesti olevan ekologista, kuten esimerkiksi Marketta Luutonen ja Anne Äyväri painottavat. Laatu on käsityömaista toimintatapaa voimakkaasti ohjaava periaate, joskin sen määrittely ei aina ole yksiselitteistä (Luutonen & Äyväri 2002b:203-204, Luutonen 2002:86-87). Artesaanituotteiden myyjä pystyy usein myymään tuotteita tarkemmilla tiedoilla tuotteiden alkuperästä, kuin mihin massatuotteiden myyjä yleensä pystyy. Tätä moni kuluttaja arvostaa. (Luutonen 2002:207-208.) Näin kuluttaja pystyy myös halutessaan tekemään ekologisempia kulusvalintoja.

8.3 Optikkoliike käsityöyrityksenä, silmälasit käsityötuotteena

Käsityöläisyrittäjien määrittely ei ole yksinkertaista. Anne Kovalainen esittää käsityöyritysten poikkeavan muista pienyrityksistä tuotteiden tuotantotavoiltaan niin, että käsityöyritysten tuotteet valmistetaan usein yksilöllisesti tai pieninä sarjoina ja tuotanto on työvoimavaltaista. (Kovalainen 2002:14.) Vaikka yksityiset optikkoliikkeet jakavatkin monta yhteistä piirrettä muiden käsityöyritysten kanssa, niiden tuotteiden käsityöläisyy-

den aste vaihtelee samankin liikkeen valikoiman sisällä usein suuresti. Vaikka lopullinen tuote yleensä (valmislaseja lukuun ottamatta) valmistetaan yksilöllisesti ja sen tuottaminen on työvoimavaltaista, valmistetaan iso osa silmälasikehyksistä ja linseistä suurina sarjoina isoissa yksiköissä. Toisaalta innovatiivisesti ja ekologisesti lähellä tuotetut silmälasikehykset ovat viime vuosina saaneet Suomessakin huomiota erityisesti tamperelaisen puukehyksiä käsityönä valmistavan KraaKraan ansiosta (KraaKraa).

Silmälasit ovatkin erityisiä esineitä käsityötuotteina ajateltuna. Niihin liittyy omina erillisinä valmistusprosesseinaan kehyksen valmistaminen, silmälasilinssien valmistus sekä näiden yhdistäminen silmälasiksi kulloisenkin asiakkaan mittojen ja tarpeiden mukaan. Kaikki näistä vaiheista vaativat erityisosaamista ja käden taitoja, oli kyse sitten massatuotannosta tai pienempien erien artesaanituotteista. Esimerkiksi silmälasilinssien kehittynyt linssiteknologia ja silmälasikehysten design vaativat erityisosaamista. Optikko on näiden usein eri puolilla maailmaa tapahtuvien prosessien yhteen nivoja. Hänen tehtävänä onkin pyrkiä näkemään valmis ratkaisu asiakkaan tarpeeseen ilman, että valmista tuotetta on mahdollista sovittaa. Useimmista käsityöläistuotteista silmälasit eroavat siinä, että niiden "raaka-aineet" - silmälasikehykset ja linssit - ovat jo itsessään pitkälle jalostettuja tuotteita.

Käsityöläisyrittäjyyteen liittyy useimmiten liiketoiminnan pienuus (ks. esim. Kovalainen 2002:13), mutta myös työn sisällön mielekkyys ja työn palkitsevuus (ks. esim. Heying 2009:45-46). Näissä suhteissa haastattelemissamme optikkoyrittäjiä voi pitää käsityöläisyrittäjinä. Jokainen haastattelemissamme optikoista näki käsillä tekemisen olevan olennainen siinä, että he voivat tehdä pitää laatuksensa korkealla ja työnkuvan mielekkäänä. Työ pysyi heidän omissa hyppysissään hyvin konkreettisesti.

8.4 Käsityöläisyyden ja teknologian liitto?

Koneet eivät sinällään tee käsityöläistä eivätkä uhkaa häntä, niin kauan kuin oman asiantuntijuuden ydin on sitä, että pyrkii syvempien yhteyksien näkemiseen ja perusteiden ymmärtämiseen. Esimerkiksi tee se itse -kulttuurin nousussa ja teknologian kehityksessä piilee uudenlaisia mahdollisuuksia silmälasikehysten valmistuksessa. Tulevaisuudessa esimerkiksi 3D -tulostuksen valtavirtaistuminen saattaa tuoda joko täysin amatöörivoimin tai pienpajoissa tuotetut silmälasikehykset yhä selvemmin osaksi optikkoliikkeiden arkea. Käsityöläisoptikolla oli paljon annettavaa tällaisenkin kehystuotannon ja suunnittelun saralla.

Nykyaikaisten silmälasilinssien valmistuksessa tekniikan kehittyminen ja tuotannon automatisoituminen on tuonut monia hyötyjä käyttäjän ja optikon kannalta. Linssillä pystytään luomaan yhä tarkempi kuva maailmasta ja toisaalta optikko pystyy myymään uudenaikaisempaa, kehittyneempää linssiä korkeammalla hinnalla.

8.5 Optikon ammattitaidon ydin

Keskeisenä teemana tutkimuksessamme oli kysymys siitä, että minkälaiseen asiantuntijuuteen optikon/optometristin tulisi pyrkiä. Linjavetoja tarvitaan koska resurssit ovat rajalliset, varsinkin jos optometristikoulutuksen laajuus pysyy ennallaan. Niitä tarvitaan myös ammatillisen itsetunnon vahvistamiseksi. Kun optikko ymmärtää omat vahvuutensa suhteessa muihin asiantuntijoihin, on näitä vahvuuksia helpompi kehittää ja osaamista syventää. Haastatteluaineistomme perusteella on ilmeistä, että optikoiden ja optometristien tulisi pyrkiä hedelmällisempään yhteistyöhön esimerkiksi silmälääkäreiden kanssa. Ammattiryhmien suurempi keskinäinen kunnioitus auttaisi optista alaa kehittymään palveluiltaan entistä laadukkaammaksi.

Silmälasikauppaa käyvälle käsityöläisoptikolle myytävän tuotteen, useimmiten silmälasien, lainalaisuudet ovat asioita, joita hänen tulisi ymmärtää. Yksi este tällaisen ammatillisen osaamisen kehitykselle on työpajaopintojen ja työpajojen väheneminen, mikä pakottaa tulevat käsityöläisoptikot yhä enemmän itsenäisesti hakeutumaan oppiin sinne, missä tuotteiden valmistamiseen vielä pääsee käsiksi. Korjaus- ja hiontapalveluista luovutaan koko ajan yhä enemmän, eikä käden taitoihin panostavia optikkoliikkeitä löydy joka kadunkulmasta. Koulutukseen ei pysty tarjoamaan kaikkea tarvittavaa kokemusta silmälasien valmistamisesta. Samalla kun tuotteiden valmistus ja korjaus keskittyy yhä harvempaan paikkaan ja isompiin yksiköihin, muuttuu käsityöläisen ymmärryksen kerryttäminen yhä vaativammaksi tehtäväksi.

Ehkä suurin haaste tulevaisuuden optikoiden käsityöläisen identiteetin kehittymiselle on kuitenkin ajattelutapa, jossa kaupallisuus asetetaan optikon työn laadun mittariksi. Pyrkimys tehdä työ mahdollisimman hyvin ja käyttää syvällisesti ammattitaitoaan jää helposti myyntivaatimusten ja kiireen jalkoihin. Mikäli ajattelemme käsityöläisyyttä ennen kaikkea pyrkimyksenä työn laadukkuuteen, mikä optikon ammatissa sisältää lähes aina tietyn määrän konkreettisia kädentaitoja yhdistettynä tiedolliseen ja teoreettiseen ym-

märrykseen, kaupalliset kriteerit eivät voi toimia ainoana laadun mittarina. Jos haluamme pitää huolta alan maineesta, on meidän luotava optikoille mahdollisuudet tehdä työnsä hyvin.

8.6 Mihin suuntaan koulutuksessa?

Suomalainen optometrian opetus on keskellä suurta murrosta, jonka seuraukset tulevat kunnolla näkyviin vasta tulevaisuudessa. Optometristin alemman ammattikorkeakoulututkinnon tuottamaa muodollista pätevyyttä on Metropoliasa syksyllä 2011 aloittaneesta ryhmästä lähtien laajennettu sisältämään niin piilolinssisovituspätevyys kuin diagnostisten lääkeaineiden käyttöoikeuskin². Opintojen laajuus opintopisteissä mitattuna on samaan aikaan pysynyt ennallaan, mikä on johtanut esimerkiksi käytännön harjoittelujen lyhentämiseen ja silmälasien valmistuksen ja korjauksen opetuksen vähenemiseen. (OPS 2010, Metropolia ammattikorkeakoulu, OPS 2011, Metropolia ammattikorkeakoulu.)

Opintojen nopeuttaminen on jo pitkään ollut virallisen Suomen keskeisiä korkeakouluoliittisia tavoitteita. Myös Jyrki Kataisen vuonna 2011 työnsä aloittaneen hallituksen julkilausuttuna tavoitteena on työurien pidentäminen "alusta, keskeltä ja lopusta" sekä "opintojen tiivistäminen" (Pääministeri Jyrki Kataisen Hallitusohjelma 2011:10). Optometristin koulutuksen pidentäminen ei siis ole todennäköistä, vaikka sitä koulutuksen suurilla sisällöllisillä muutoksilla voisikin perustella.

Tässä suhteessa suomalaisen optometristikoulutuksen linja on eronnut esimerkiksi Ruotsista, jossa optikoita on koulutettu diagnostisten lääkeaineiden käyttöön vuodesta 2008. Siellä diagnostisten lääkeaineiden käyttöoikeudet voi saada valmistumisen ja piilolinssipätevöitymisen jälkeen pääsääntöisesti kolmea reittiä: joko 60 opintopisteen (yhden vuoden) laajuisen maisteriohjelman, työnantajan tilaaman 30 laajuisen opintopisteen (puolen vuoden) kurssin tai Norjan Kongsbergissa suoritettavan 120 opintopisteen (kahden vuoden) laajuisen osa-aikaisen maisterikoulutuksen kautta. (Drab 2011:3-4.) Tätä taustaa vasten suomalaisen koulutuksen valinta sisällyttää pro auctore

1 ² Ennen syksyä 2014 valmistuneiden optikoiden/optometristien on mahdollista saada kyseiset pätevyydet on maksullisen täydennyskoulutuksen kautta. (Metropolia 2014a, Metropolia 2014b)

-oikeudet alempaan korkeakoulututkintoon sen laajuutta lisäämättä näyttäytyy kunnianhimoiselta valinnalta.

Kuten optisen alan koulutuksen tulevaisuutta pohtineen työryhmän raportista käy ilmi, optisen alan toimijat näkevät jatkokouluttautumispolkujen entistä sujuvamman järjestämisen tärkeäksi. Raportissa samalla huomioidaan vuonna 2004 alkaneen optiikkahiojan koulutuksen ilmeinen tarpeettomuus, koska koulutusta ei ole järjestetty muutama vuoteen. Optometristin alemman korkeakoulututkinnon selkeämpää jakoa erikoistumissuuntiin ei ole suunnitteilla, vaan tavoitteena on vahvistaa yhtäältä kliinisen optometrian ja toisaalta liiketalouden osaamista jatkokoulutuksessa. (SOT: 2014.) Syvempi paneutuminen silmälasien valmistamiseen ja korjaukseen jää siis mahdollisesti järjestettävien vapaasti valittavien opintojaksojen yhteyteen.

Optikon ammatin käsityöläisyydelle tilanne luo haasteita, ymmärrettiin käsityöläisyys sitten konkreettisiksi kädentaidoiksi tai laajemmin syvälliseksi asiantuntijuudeksi/ammattiasenteeksi. Kuten olemme tutkimuksessamme esittäneet, käsityöläisen osaamisen kehittymiseen vaaditaan näppituntuma materiaaleihin sekä käytännön harjoittelua, joista kummastakin koulutuksessa on jouduttu karsimaan. Onko työelämän toimijoiden puolella tahtoa ottaa entistäkin isompaa roolia käsityöläisoptikoiden koulutuksessa?

8.7 Jatkotutkimusaiheita

Aiheen tiimoilta nousi prosessin edetessä monia jatkotutkimusajatuksia. Kuluttajille voisi esimerkiksi suunnata kyselytutkimuksen siitä, miten laajasti he arvostavat lähioptikkopalveluita ja miksi. Millä perusteella asiakkaat valitsevat pienemmän, yksityisen optikkoliikkeen tai miksi he toisaalta tekevät silmälasiostoksensa isomman ketjun liikkeestä. Tällaisen tutkimuksen voisi toteuttaa kyselytutkimuksena eri optikkoliikkeiden asiakkaille tai keille tahansa silmälasia käyttäville. Pelkistä markkinaosuuksista tai keskimääräisestä tyytyväisyydestä palveluun ei vielä selviä sitä, onko työpajapalveluilla laajempaa kysyntää silmälasien ostajien keskuudessa.

Opinnäytetyönä voisi myös toteuttaa vaikkapa käsikirjan muodossa koonnin optikon perinteisistä kädentaidoista. Näihin liittyy paljon hiljaista tietoa, "näppituntumaa", joka on vaarassa jäädä yhä harvemman optikon keinovalikoimaan. Tällä tavalla saataisiin säilytettyä kirjallisessa muodossa tärkeää optikon tietotaitoa.

Mikäli halukkaita työelämäyhteistyökumppaneita löytyisi, olisi myös erittäin mielenkiintoista tietää taloudellisista laskelmista reunahionnan ja korjauspalveluiden keskittämisen takana ja peilata tätä esimerkiksi toimitusaikojen pitenemisestä johtuviin palvelun laadun heikennyksiin. Miten on mahdollista määritellä euromääräinen arvo työpajapalveluille? Milloin ei ole enää kannattavaa tehdä itse ja milloin on vielä taloudellisesti järkevää pitää omaa työpajaa yllä?

Olisi myös mielenkiintoista kuulla opiskelijoiden mielipiteitä nykyisten ja entisten työpaopintojen toimivuudesta ja riittävydestä. Kokevatko kevään 2011 jälkeen aloittaneet opiskelijat opintojen kohtaavan työelämän tarpeet ja onko esimerkiksi eri laajuiset työpaopinnot suorittaneiden optometristien kokemus omista taidoistaan erilaiset? Tämä tuottaisi arvokasta tietoa koulutuksen järjestäjille, pyritäänhän opintosuunnitelmia jatkuvasti kehittämään toimivampaan suuntaan.

Lähteet

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu. Jyväskylä: Gummerus.

Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Riika: InPrint.

Anttila, Pirkko 1996: Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Jyväskylä: Akatiimi.

Bogin, Renée 2010: Portland Crafters: Mobilizing a Community One Stitch at a Time. Teoksessa Heying, Charles 2010: Brew to Bikes. Portland's Artisan Economy. Portland: Ooligan Press. 182-192.

Brooks, Clifford & Borish, Irwin 2007: System for Ophthalmic Dispensing (3. painos). St. Louis: Butterworth Heinemann Elsevier.

Davidson, Adam 2012: Don't Mock the Artisanal-Pickle Makers. The New York Times. 15.2.2012. Verkkodokumentti. Luettu 3.12.2013.
<<http://www.nytimes.com/2012/02/19/magazine/adam-davidson-craft-business.html>>

Drab, Dominika 2011: Synen på diagnostiska droppar bland Sveriges optiker. Optometrian opinnäytetyö. Linnéuniversitetet.

Elliott, David 2008: The art and science of prescribing glasses. Optometry 18/04/2008: 40-45
<<http://www.optometry.co.uk/uploads/articles/April%2018%2008%20Clinical.pdf>>

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Fisman, Ray 2012: The New Artisan Economy. Slate Magazine, 16.7.2012. Verkkodokumentti. Luettu 12.3.2014.
<http://www.slate.com/articles/business/the_dismal_science/2012/07/unemployment_manufacturing_and_construction_jobs_aren_t_coming_back_americans_need_new_skills_.html>

Flick, Uwe 2006: An Introduction to Qualitative Research (3.painos). Lontoo: Sage Publications.

General Optical Council. Verkkodokumentti. Luettu 26.3.2014.
<http://www.optical.org/en/Education/What_to_study_and_where/index.cfm>

Grönroos, Christian 2009: Palvelujen johtaminen ja markkinointi. Helsinki: WSOY.

Hetautbildningar. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014
<<http://www.hetautbildningar.se/utbildningar/synrehabiliterare.4.5e2918da13c6be6a5c9ea.html>>

Heying, Charles 2010: Brew to Bikes. Portland's Artisan Economy. Portland: Ooligan Press.

Hiltunen, Outi & Nurmi, Suvi 2013: Linssien reunahionta optikkoliikkeissä. Kartoittava kyselytutkimus optikkoliikkeisiin. Optometrian opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu.

Hirji, Nizar K. 2009: Nyt myydään palveluita. Käännös Tuula Salomaa, Optometria 5/2009:16-18

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Karolinska Institutet a. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014.
<<http://ki.se/utbildning/1op13-optikerprogrammet>>

Karolinska Institutet b. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014.
<<http://ki.se/programme/3OP08/14-15>>

Koivuharju, Suvi & Mononen Suvi 2010: Optikoiden työssä jaksaminen. Tutkimus Suomen Optikoiden Ammattiliitto ry:lle. Optometrian opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu.

Kovalainen, Anne 2002: Mitä käsityörittäjyys on? Teoksessa Luutonen, Marketta & Äyväri Anne 2002: Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöläisyrittäjyyteen. Helsinki: Sitra.

KraaKraa. Verkkodokumentti. Luettu 14.3.2014
<<http://www.kraakraa.fi/>>

Launonen, Heli & Turpeinen, Tuomo 2011: Ei tippa tapa? Diagnostiset lääkkeaineet optikon käytössä. Optometrian opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Linneuniversitet. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014.
<<http://lnu.se/utbildning/program/NGOPT>>

Liukkonen, Ilkka 2011: Optikon pro auctore -diagnostisten lääkkeaineiden käyttöoikeus. Optometria 1/2011:20-22

Luutonen, Marketta & Äyväri Anne 2002: Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöläisyrittäjyyteen. Helsinki: Sitra.

Luutonen, Marketta 2002: "Käsityötuotteisiin ja palveluihin liitetyt merkitykset". Teoksessa Luutonen, Marketta & Äyväri Anne 2002: Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöläisyrittäjyyteen. Helsinki: Sitra.

Luutonen, Marketta & Äyväri, Anne 2002b: "Käsien tehty tulevaisuus: keskeiset viestit". Teoksessa Luutonen, Marketta & Äyväri Anne 2002: Käsien tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöläisyrittäjyyteen. Helsinki: Sitra.

Norrtälje optikcentrum. Verkkodokumentti. Luettu 26.3.2014.
<<http://www.optometri.se/web/9?cNode=0>>
Metropolia. Verkkosivu. Luettu 22.3.2014
<www.metropolia.fi>

Metropolia 2014a: Piilolasien sovituksen laillistus. Metropolia ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksen kurssikuvaus. Verkkodokumentti. Luettu 23.3.2014.
<<http://www.metropolia.fi/koulutusohjelmat/hyvinvointi-ja-toimintakyky/tilaus-ja-taydennyskoulutus/koulutustarjonta/piilolasien-sovituksen-laillistus/>>

Metropolia 2014b: Optikoiden diagnostisten lääkeaineiden käyttökoulutus. Metropolia ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksen kurssikuvaus. Verkkodokumentti. Luettu 23.3.2014.
<<http://www.metropolia.fi/koulutusohjelmat/hyvinvointi-ja-toimintakyky/tilaus-ja-taydennyskoulutus/optikoidendiagnostistenlaakeaineidenkayttokoulutus2/>>

Mäenpää, Pirjo 2012: Me kaikki voisimme osallistua diabetestalkoisiin. Optometria 2/2012:12-15

Optisen alan tiedotuskeskus (OAT) 2005: Silmälasien optiset valmistus- ja asennustoleranssit. Verkkodokumentti. Luettu 17.3.2014.
<<http://www.optometria.fi/media/oatn-pdft/sltoleranssitver4.pdf>>

Optometrian Eettinen Neuvosto 2014: Ammatillinen ohje optikon toimen harjoittamisesta. Verkkodokumentti. Luettu 17.03.2014 <<http://www.optometria.fi/media/sot-2014/ammatillinen-ohje-optikon-toimen-harjoittamisesta-final-3-3-2014.pdf>>

Optometrian opetussuunnitelma (OPS) 2010. Metropolia ammattikorkeakoulu. Verkkolähdedokumentti. Luettu 14.3.2014.
<<http://opinto-opas-ops.metropolia.fi/index.php/fi/16183/fi/123/SO11K1/year/2010>>

Optometrian opetussuunnitelma (OPS) 2011. Metropolia ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. Luettu 14.3.2014.
<<http://opinto-opas-ops.metropolia.fi/index.php/fi/16183/fi/123/SO11S1/year/2011>>

Optometrian opetussuunnitelma (OPS) 2013. Metropolia ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014.
<http://opinto-opas-ops.metropolia.fi/index.php/fi/16183/fi/123/SO14K1/year/2013>

Optometrian opetussuunnitelma (OPS) 2013-2014. Oulun ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. Luettu 22.3.2014
http://www.oamk.fi/koulutus_ja_hakeminen/opiskelu_oamkissa/opinto-opas/koulutusohjelmat/?sivu=ops&lk=s2013&code=5037#1-12-15

Piiliset. Verkkodokumentti. Luettu 14.3.2014
<<http://www.piiliset.fi/piiliset/>>

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma. 22.6.2011. Valtioneuvoston kanslia. verkkodokumentti. Luettu 23.3.2014.
<<http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>>

Raitila Anne-Maria & Valonen-Säilä, Peppi 2009: Alennuksia, kaupanpäällisiä ja pakettihintoja. Hinnan käyttö kilpailukeinona optikkoliikkeiden markkinoinnissa. Optometrian opinnäytetyö. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Raustela, Lasse 1991: Kojemaakarista optikoksi. Kertomus silmälasikaupan ja optikonammattin vaiheista Suomessa 1821-1991 ; Suomen silmäoptikkojen liitto ry:n 50-vuotisjuhla-julkaisu. Helsinki: Suomen silmäoptikkojen liitto.

Salomaa, Tuula 2011: Kuva enemmän kuin sanat. Optometria. 3/2011:14-16

Schumacher, F.A. [1973] Small Is Beautiful: A Study of Economics As If People Mattered. Lontoo: Vintage Books.

Shuman, Michael 2000: Going Local: Creating Self-Reliant Communities in a Global Age. New York: Routledge.

Seppänen, Janne 2005: Visuaalinen kulttuuri, Teoriaa ja metodeja kuvan tulkitsijalle, Vastapaino, Tampere.

Sennett, Richard 2009: The Craftsman. Lontoo: Penguin Books.

Sosiaali ja -terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä 1088/2010. Finlex, valtion säädöstietopankki. Verkkodokumentti. Luettu 21.3.2014.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101088>>

Suomen optinen toimiala (SOT) 2012: Optisen alan toimialastrategia 2012. Optisen alan toimijoiden näkemys alan kehittymiselle tärkeistä toiminta-alueista ja menetystekijöistä.
<http://www.optometria.fi/media/tutkimukset/sot_strategia2012_a4_net.pdf>

Varto, Juha 1992: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Julkaisemattomat lähteet:

Suomen optinen toimiala (SOT) 2014: Koulutusrakennetyöryhmän koontiraportti. Julkaisematon.

Kemppainen, Leila 2014: Sähköpostikeskustelu 28.3.2014.

